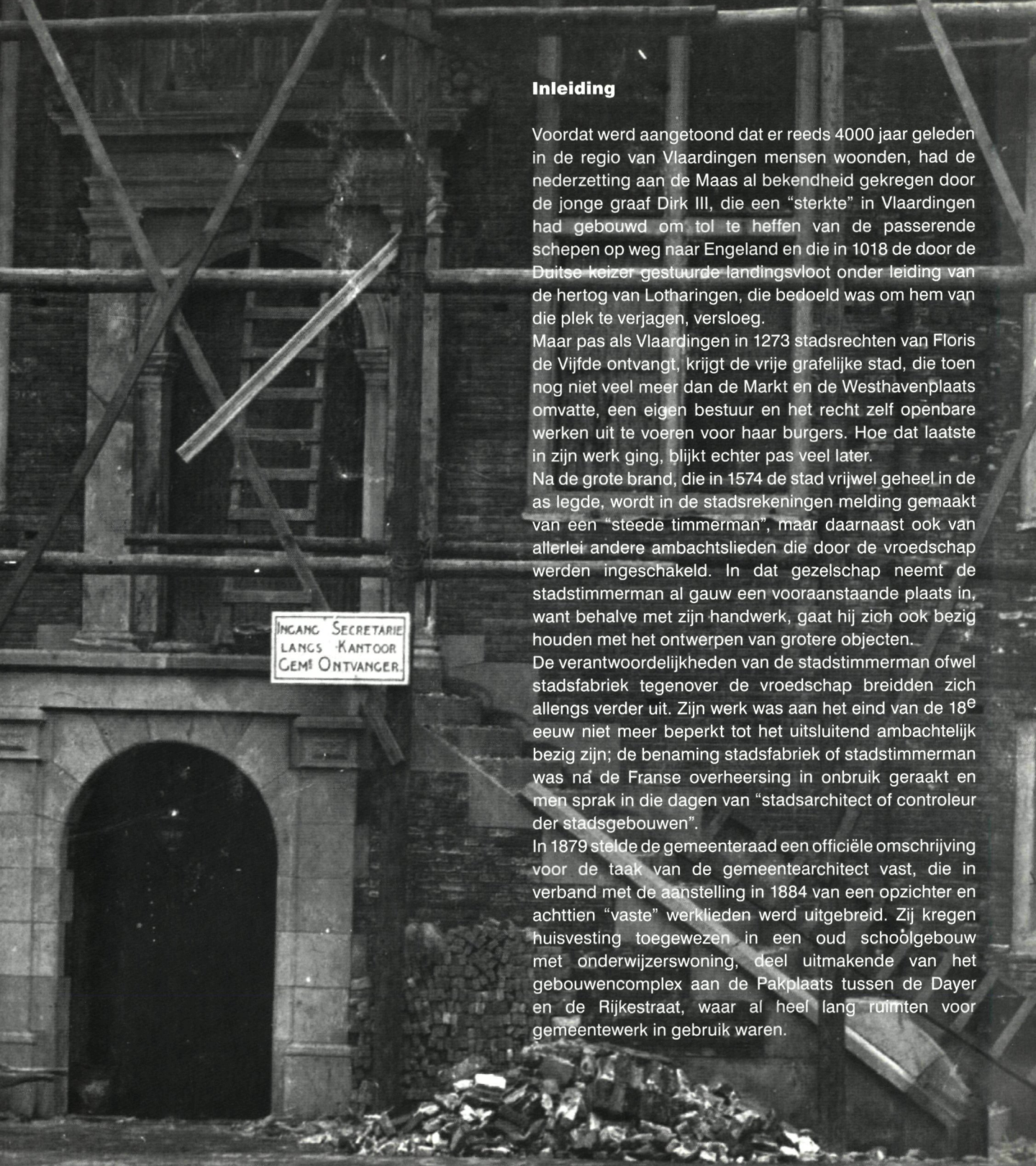
Ir. J.G. Gerritze

In dienst van de stad

Werken voor de gemeente

Inleiding

Voordat werd aangetoond dat er reeds 4000 jaar geleden in de regio van Vlaardingen mensen woonden, had de nederzetting aan de Maas al bekendheid gekregen door de jonge graaf Dirk III, die een “sterkte” in Vlaardingen had gebouwd om tol te heffen van de passerende schepen op weg naar Engeland en die in 1018 de door de Duitse keizer gestuurde landingsvloot onder leiding van de hertog van Lotharingen, die bedoeld was om hem van die plek te verjagen, versloeg.

Maar pas als Vlaardingen in 1273 stadsrechten van Floris de Vijfde ontvangt, krijgt de vrije grafelijke stad, die toen nog niet veel meer dan de Markt en de Westhavenplaats omvatte, een eigen bestuur en het recht zelf openbare werken uit te voeren voor haar burgers. Hoe dat laatste in zijn werk ging, blijkt echter pas veel later.

Na de grote brand, die in 1574 de stad vrijwel geheel in de as legde, wordt in de stadsrekeningen melding gemaakt van een “steede timmerman”, maar daarnaast ook van allerlei andere ambachtslieden die door de vroedschap werden ingeschakeld. In dat gezelschap neemt de stadstimmerman al gauw een vooraanstaande plaats in, want behalve met zijn handwerk, gaat hij zich ook bezig houden met het ontwerpen van grotere objecten.

De verantwoordelijkheden van de stadstimmerman ofwel stadsfabriek tegenover de vroedschap breidden zich allengs verder uit. Zijn werk was aan het eind van de 18e eeuw niet meer beperkt tot het uitsluitend ambachtelijk bezig zijn; de benaming stadsfabriek of stadstimmerman was na de Franse overheersing in onbruik geraakt en men sprak in die dagen van “stadsarchitect of controleur der stadsgebouwen”.

In 1879 stelde de gemeenteraad een officiële omschrijving voor de taak van de gemeentearchitect vast, die in verband met de aanstelling in 1884 van een opzichter en achttien “vaste” werklieden werd uitgebreid. Zij kregen huisvesting toegewezen in een oud schoolgebouw met onderwijzerswoning, deel uitmakende van het gebouwencomplex aan de Pakplaats tussen de Dayer en de Rijkestraat, waar al heel lang ruimten voor gemeentewerk in gebruik waren.

Ofschoon de grondslag voor "gemeentewerken", zoals zich dat in de 20e eeuw verder ontwikkelde, daarmee was gelegd, wordt 1 december 1895 beschouwd als de datum waarop gemeentewerken is ontstaan omdat op die dag het tijdperk "stadsarchitect" werd afgesloten en de eerste directeur van gemeentewerken zijn intrede deed in de gemeente.

Met de groei van de gemeente, de toenemende complexiteit van de stad en de voortschrijding van de techniek, heeft gemeentewerken zich in de loop van de 20e eeuw ontwikkeld tot een bedrijf dat met een voldoende specialistische kennis op zijn vakgebied was toegerust, om letterlijk en figuurlijk haar steentje te kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van de stad en in te staan voor een goede dienstverlening aan de lokale bevolking. Er zijn in die periode tal van momenten geweest die van invloed waren op de organisatie en samenstelling, zoals de annexatie van de voormalige gemeente Vlaardinger-Ambacht in 1941, maar vooral ook de explosieve ontwikkeling van de stad na de Tweede Wereldoorlog. De afbouw van het vooroorlogse woongebied, de aanleg van de Indische Buurt en de Babberspolder, de aanleg van nieuwe industrieterreinen, de sanering van de binnenstad met de bouw van een geheel nieuw winkelcentrum met viaduct, dat het oosten van de stad met de nieuwe wijken in het westen ging verbinden, de uitvoering van het verkeerscirculatieplan, de vernieuwing van het rioolstelsel en de aanpassing daarvan voor aansluiting op de waterzuiveringsinrichting De Groote Lucht en last but not least de aanleg van de wijk Holy ten noorden van de aangelegde rijksweg 20 en het recreatiegebied Broekpolder.

Het zou te ver voeren voor deze beschouwing om uitvoerig op deze in de tweede helft van de 20e eeuw toch voor velen nog vers in het geheugen liggende onderwerpen nader in te gaan. Mede gezien de talrijke aangelegenheden, waarbij het bedrijf tot mijn afscheid eind 1989 in meer of mindere mate betrokken is geweest, heb ik ervoor gekozen om te eindigen met de explosieve start van de hervatting en voortzetting van de stadsuitbreiding na de Tweede Wereldoorlog en de aanleg van de Westwijk. Van een verhandeling over de inmiddels in uitvoering genomen aanleg van de nieuwe wijken ten noorden van de rijksweg 20, de sanering en vernieuwing van de binnenstad en de gang van zaken na 1970 heb ik bewust afgezien.

Het zal duidelijk zijn dat in de naoorlogse jaren ook het personeelsbestand van gemeentewerken in kwantitatieve en in kwalitatieve zin moest worden aangepast.

De krappe behuizing aan de Markt, die weliswaar in 1941 met de voormalige "Stadsschool" werd uitgebreid, was daarvoor onvoldoende. De pogingen om tot een nieuwe, aan de te stellen eisen voldoende, huisvesting te komen, werden uiteindelijk eind 1970 beloond met het betrekken van het nieuwe kantoorgebouw aan de Hoflaan nr 27.

Inmiddels heeft de gemeentelijke organisatie verschillende veranderingen ondergaan, waarbij het 'bedrijf gemeentewerken' plaats heeft moeten maken voor een 'dienst stadswerk' en zijn er vergevorderde plannen om het kantoorgebouw aan de Hoflaan te slopen om plaats te kunnen maken voor woningbouw. Het verdwijnen van dat gebouw, aan de totstandkoming waarvan zoveel vooraf is gegaan en dat voor gemeentewerken van zo'n grote betekenis is geweest, leek mij een goede reden om met de ingebruikneming van dat gebouw mijn beschouwing over het "werken voor de gemeente" af te sluiten.

Ir. J.G. Gerritze

De voorgangers van de directeur gemeentewerken

Toen Vlaardingen in 1273 van graaf Floris V stadsrechten verkreeg, was het grondgebied van de nederzetting beperkt tot niet meer dan de Markt en de Westhavenplaats en woonden er nog slechts enkele honderden mensen. Wellicht is dat de reden dat er aanvankelijk nauwelijks gebruik werd gemaakt van het recht van de stad om zelf openbare werken uit te voeren. Maar daarin kwam in 1407 verandering toen de stad van de graaf het gebied langs de haven en de grond ten westen van de hoog gelegen dijk, de latere Hoogstraat en Kortedijk tot aan de huidige molen aan toe, kocht. Daarmee kwam het Spuiwater, het latere Buizengat, nodig om de haven schoon te spoelen en aldus tegen verzanden te behoeden, alsmede het grondgebied voor het graven van de Biersloot en de Waal, ook onder beheer van de stad. Ook aan de zuidkant groeide het grondgebied door inpoldering van aangeslibd land. Het aantal inwoners lag in die jaren naar schatting tussen de 800 en 1000 en het ligt voor de hand te veronderstellen dat er toen al wel degelijk sprake zal zijn geweest van werken voor de overheid, maar door de grote brand, die Vlaardingen in 1574 vrijwel geheel in de as legde, zijn eventuele gegevens omtrent openbare werken tijdens de voorgaande jaren verloren gegaan.
Maar in ieder geval blijkt uit de bewaard gebleven stadsrekeningen van 1578/1579 dat de vroedschappen daarna, ten behoeve van de zorg voor het beheer en het onderhoud van de gemeentelijke eigendommen, gebruik maakten van de diensten van een bekwaam timmerman, de "steede timmerman" of "Stadsfabriek", die daarvoor geen salaris of wedde ontving, maar aan wie slechts arbeidsloon en materiaalkosten voor geleverd werk werd uitbetaald.

Zo worden in de stadsrekeningen 1578/1579 onder meer de volgende verantwoordingen aangetroffen:
"Noch betaelt aan Pieter Ariensz, steedetimmerman, over zijn aertbeytsloon ende gelevert houtwerck, volgende zijn quictanties, de somma van 90 gulden."
Zo ook in 1589 van ene Matthijs Cornelisz, die 68 gulden en 5 stuivers ontving voor "diversche gelevert houtwerck ende aertbeytsloon volgende zijne declaratie hier geëxhibeert."
In 1591 wordt hiervoor weer aan "Pieter Ariensz, steede timmerman de somma van 131 gulden en 1 stuiver betaelt."

Naast de stadstimmerman waren nog vele andere burgers in dienst van de stad. Zo was er in Vlaardingen onder meer een stadsmetselaar, een stadsstratenmaker en een stadsglazenmaker. Deze werden net als de stadstimmerman-stadsfabriek gezamenlijk aangeduid als stadswerkers.
Ook daarover geven de stadsrekeningen uitsluitsel zoals bijvoorbeeld in 1589:
"Noch betaelt aan Jacop Cornelisz, bieman ende Frans Dircxsz, over de 2e termijn van het maken van de nyeuwe straet op de haven 't welck op den brieff geteykent de somma van 70 gulden" en aan "Pieter Korsz, smit, over zeeckre yserwerck aan de steede ende moelen `t geheele jaer gelevert met zijn aertbeytsloon, volgende zijne declaratie de somma van 30:13:6:."
Voorts: "Noch betaelt Jacob Leenertsz ende Adriaen Claesz, Teunis de zantman ende vreemde zantluy van zeeckre zandt mettet opcruyen, volgende de declaratie 24:3:6:" en
"Noch betaelt van twee schepen sants gebracht bij 't susterhuys ende bij de brugge van Willem Meesz, 't samen 3 gulden."
Maar er zijn ook rekeningen van de lijndrayer, de schoenmaeker, de deurwaerder, de steedewaeker, de zeylmaker en andere ambachtslieden.
Dat het niet alleen bij werken bleef, getuigt wel de volgende rekening: "Noch betaelt 2 stoop wijns bij de Tollenaer gedroncken 3:12: : ".

De herbouw van de in 1574 door brand verwoeste stad was gevolgd door een uitbreiding met de aanleg van de Pepersteeg, Landstraat, Dayer en Zomerstraat. In 1610 telde de stad al 438 huizen. Op een kaart uit 1619 staan de uitbreiding en de gedeeltelijk herbouwde kerk, de Visbank van 1577 en een eenvoudige houten stellingmolen aan het eind van de Kortedijk getekend. Deze ontwikkeling is ongetwijfeld van invloed geweest op de betekenis van de stadstimmerman voor de stad. Gezien de bedragen, die hij jaarlijks uitgekeerd kreeg, moet hij later ook de grotere stadswerken hebben uitgevoerd, zoals b.v. aan de korenmolen, aan het stadhuis, aan de havenbeschoeiingen en aan de stadskraan. Laatstgenoemd werktuig werd in 1625 door hemzelf ontworpen en gebouwd.

Veel later, uit de notulen van de vergadering van de Heeren van de Weth den 8ste October 1742, blijkt dat de stadstimmerman nog steeds een belangrijk man is, die node gemist kon worden: "Hebben de Heeren van de Weth, Gillis Janse van der Werff, stadstimmerman, op sijn versoek uyt de Burgerwagt geëxcuseert en ontslagen."

Nog geen jaar daarvoor, op 26 december 1741, werd Jacob van Schie geboren. Hij werd de beter bekende stadstimmerman, die het karakteristieke Visbankgebouwtje met zijn peervormige klokketorentje heeft ontworpen, dat door hem in 1778 aan de Westhavenplaats werd gebouwd. Hij was een zoon van Jan van Schie en Trijntje van der Hoeven en was zelf op 27 oktober 1765 met ene Jannetje Blok getrouwd.
Omtrent zijn activiteiten voor de vroedschap is in het Stadsarchief nog een document uit 1769 aanwezig met de

volgende inhoud:
"Reekeningh, bewijs en reliqua die aan de Heeren vroedschappen der Steede Vlaardingen zijn doende de Heeren Antony van den Ham als Administreerende Ende Jacob Joppen Drop als toesiende Thesaurier deeser steede voor den Jaeren Seventien hondert neegen en Sestig."
En ook:
"Uitgeef aan den Houtkoper timmerman Stadstimmerman Jacob van Schie *f* 488,-, *f* 573,- en *f* 328,-" en: "betaalt volgens ordonnantie van Burgemeester een kluijf hout *f* 22,-."

Gedenksteen in de gevel van de Visbank (coll. J.G. Gerritze).

Jacob van Schie woonde in 1766 in het "huys en erve westzijde Hoogstraat, binnen de steede Vlaardingen, strekkende voor van de Hoogstraat tot achter aan de Jokweg, belend ten noorden aan de heer Ary Vermeer en ten zuiden Jan Polderman". In 1771 koopt hij een "buitenhuis" aan de Liesveldselaan, voor de prijs van *f* 700,-. Uit een op 24 januari 1784 gemaakte boedelinventaris in verband met zijn overlijden op 4 oktober 1783 blijkt dat de aankoop van het buitenhuis niets te maken had met het feit dat het echtpaar Van Schie in de periode 1766-1776 met zes kinderen gezegend werd, want de kindersterfte was in die jaren groot. Van deze zes kinderen waren er bij zijn overlijden nog maar twee in leven, beide nog minderjarig, te weten de zestienjarige Jan en zijn tienjarige zoon Abraham. Het huis aan de Hoogstraat blijft door de jaren de woning, die "Jacob van Schie en zijne huisvrouw zelve tot op zijn overlijde bewoont".

Beide huizen waren overigens niet zijn enige bezittingen, want uit genoemde boedelinventaris blijkt hij voor de helft eigenaar te zijn "van de snuyfdrogerij, mitsgaders het molen, staande op erfpagt op der steede grond aan de Galgkade even buiten de steede Vlaardingen onder derzelve jurisdictie, waarvan de wederhelft behoort aan Jacob van der Heyde, woonende alhier ter steede, door den overledene voorn. Jacob van der Heyde, in den jaare 1780 nieuw gebouwd, in de verponding aangeslagen met de som van zeven gulden tien stuyver in ijder geheel content en belast met een erfpagt ten behoeve van der steede Vlaardingen voornoemd met een erfpagt van vijftien gulden belast met een hypotteec hierna onder de lasten op JvS te melde, etc."
En voorts was hij eigenaar van "Noch een agste part in de Zaagmolen, staande en gelegen naast voorn. snuif- en pelmolen op de voorn. Galgkade" etc.

Een gedenksteen met opschrift in de gevel van de Visbank op de Westhavenplaats herinnert aan deze voor Vlaardingen belangrijke man.

Er is overigens geen instructie gevonden voor de stadstimmerman uit die jaren. Wel werd bij het aanstellingsbesluit van de opvolger van Jacob van Schie diens taak als volgt omschreven: "en zal voornoemde Dirk van Zijl in zijne voorseide qualiteit gehouden zijn alle de stadswerken en arbeiders onder het opzicht van Heeren Burgemeesteren in der tijde gade te slaan en de ordres van hun Edelagtbaren in alle opzigten te obediëren".

Zes jaar later, in 1789, krijgt Vlaardingen in de persoon van Aart van der Snoek[1] een nieuwe stadsfabriek. Aart was een kleinzoon van de zich sinds 1712 in Vlaardingen gevestigde Cornelis Claasz van der Snoeck, die van Maasland afkomstig was en in Vlaardingen trouwde met Neeltje Willemsdr. Rodenburgh.
Deze Aart (senior), gedoopt op 8 juli 1753, was timmerman, bedienaar ter begrafenis (1788), hoofdman/commissaris (1797 en 1804) van het timmermans- of St. Jozefsgilde, stemopnemer (1803), beëdigd taxateur voor de verpondingen (1808), opzichter der deuren en vensters (1810) en van 1789 tot 1827 ook tewerkgesteld als stadsfabriek van Vlaardingen.
Toen hij 28 jaar oud was, trouwde hij op 23 september 1781 met de 27-jarige Leena Boerdam. Hij kreeg zeven kinderen, waarvan er twee doodgeboren werden, drie dochters en twee zoons.
Hij was belast met de uitvoering van en het toezicht op de werken aan en het onderhoud van gemeentegebouwen, wegen, straten en havens. Daartoe behoorde ook het op diepte houden van de Oude Haven, wat van groot belang was voor de scheepvaart. De haven verzandde snel, zodat er regelmatig moest worden gebaggerd, wat een forse, steeds weer terugkerende kostenpost opleverde. Hij was ook verantwoordelijk voor de herbouw in 1790 van de in zeer slechte staat verkerende stadskorenmolen, sedert 1957 genaamd Aeolus.
Uit archiefstukken is gebleken dat hij in 1795 onderhandelde met een Vlaardings ingezetene om diens schuur te

bestemmen tot een onderkomen voor ingekwartierde soldaten, dat hij de kaden moest inspecteren en verantwoordelijk was voor het beheer van de vloedplanken van het z.g. Prikkengat (1797) en de aanbesteding van de levering van olie voor stadslantaarns regelde.

Na de bevrijding van de Franse overheersing in 1813, raakte de benaming "stadsfabriek" in onbruik en kreeg hij de benaming van architect en controleur der stadsgebouwen, later kortweg stads- of gemeentearchitect, die voor zijn inzet een bescheiden jaartraktement ontving.

Hij overleed op 1 juli 1827, bijna 74 jaar oud.
Een half jaar later, 21 december 1827, werd hij opgevolgd door zijn zoon Pieter van der Snoek, gedoopt 11 januari 1789, die dus inmiddels 38 jaar oud was. Ook hij was van beroep timmerman en werd aangesteld als stadsarchitect op een jaarwedde van *f* 600,-.
Als hij in oktober 1846 door ziekte verhinderd is zijn werk te doen, vervangt zijn jongere broer Tijs hem. Deze ziekte wordt ook zijn sterfbed, want hij overlijdt twee maanden later op bijna 58-jarige leeftijd op 17 januari 1847.
Ofschoon het gemeentebestuur drie sollicitatiebrieven van gerenommeerde timmerlieden ontvangt, die in aanmerking willen komen voor de functie van stadsarchitect, kiest het gemeentebestuur toch met algemene stemmen voor de op 28 januari 1796 geboren broer Tijs van der Snoek, waarschijnlijk omdat de naam Van der Snoek bij de raadsleden een vertrouwde klank had gekregen en Tijs zijn broer al enige tijd had vervangen. Zo werd Tijs in 1847 de derde Van der Snoek in successie op deze post. Tijs was op 30 september 1818 getrouwd met een Delftse, die in de periode 1819 tot 1849 twaalf keer een kind van hem ter wereld bracht, waarvan er slechts vijf ouder dan negen jaar werden.
Uit de notulen van de gemeenteraad van die tijd komt overigens wel naar voren dat Tijs een eigenzinnig man was, die regelmatig met andere deskundigen van mening verschilde, maar meestal zijn zin kreeg.

In 1852 wordt de jaarwedde van *f* 600,-, die zijn broer Pieter in 1828 bij zijn aanstelling kreeg, zelfs verhoogd tot *f* 625,- waaruit geconcludeerd kan worden dat het gemeentebestuur in die tijd het geld niet over de balk smeet.
In 1859 wordt vanwege het toenemen der werkzaamheden - onder de bevelen van de stadsarchitect - een opzichter over de havenwerken benoemd. De enige sollicitant is de bouwkundige Willem Poortman, maar ook de 31-jarige zoon van Tijs, Aart van der Snoek, wordt dan al als mogelijke kandidaat genoemd. De gemeenteraad meent echter "dat het belang der zaak een geheel neutraal particulier en onafhankelijk persoon eist" en besluit met 9 stemmen vóór en 1 blanco, Poortman te benoemen.
De wrevel, die onderhuids bestaat tegen de dwarse Tijs, komt in 1860 aan de oppervlakte, nadat hij schriftelijk om loonsverhoging had gevraagd. Het raadslid Van der Gon laat in de notulen optekenen dat:
"die ambtenaar, wiens inborst of karakter zich door zekere onplezierige eigenheden niet aangenaam in de ambtelijke administratieve conversatie doet kennen, toch over het algemeen en doorgaans wel wat volgzamer en minder stijfzinnig aan begrippen en inzigte vasthoudende, meer ondergeschikt zich behoorende te gedragen,[....] zodat hij wat meer handelbaarheid en toegevendheid meent te moeten vorderen".
Hoewel deze mening onbestreden blijft en zelfs door sommigen nadrukkelijk als juist wordt erkend, zijn de meeste aanwezigen wel overtuigd van 's mans kwaliteiten, waarop een jaarweddeverhoging naar *f* 700,- zijn deel is. Bovendien ontvangt hij - ondanks regelmatige strubbelingen - over het jaar 1863 een gratificatie van *f* 50,-.
In weerwil van zijn hoge leeftijd (67 jaar) en aanwijsbare forse en kostbare fouten, handhaaft men hem op zijn post. Sterker nog, in november 1868, midden in een discussie over Tijs van der Snoek, brengt de burgemeester diens gouden huwelijksjubileum in herinnering. De vergadering besluit spontaan tot toekenning van een gratificatie van *f* 50,- voor "deze grijsaard"! (Deze grijsaard zou overigens ook nog zijn 60-jarig huwelijksjubileum beleven.)
Tijs overlijdt tenslotte op 82-jarige leeftijd op 3 november 1878, na een diensttijd van 31 jaar als gemeentearchitect!
Zijn zoon Aart van der Snoek heeft hem dan echter al vanaf 1870 "uit hoofde van klimmende leeftijd" als adjunct-gemeentearchitect bijgestaan. Aart, dan 43 jaar, kreeg daarvoor van de gemeente een traktement van *f* 200,-. Deze beloning ging overigens ten koste van het traktement van zijn vader, die sinds 1860 een jaartraktement van *f* 700,- had, hetgeen in 1870 dus werd verlaagd tot *f* 500,-.
De jonge Aart, geboren 6 mei 1827, was reeds eerder, te weten in 1866, als opzichter van de kerkelijke gebouwen van de Hervormde Gemeente te Vlaardingen aangesteld en wordt dan met ingang van 1 januari 1879 gemeentearchitect op een jaarwedde van *f* 1100,-, welk bedrag tot zijn ontslag in 1895 niet meer zal veranderen.
De gemeenteraad besluit op 23 juni 1879, het jaar van zijn aanstelling, tot vaststelling van de oudst bekende instructie voor de stadsarchitect. Volgens dit besluit bestond de taak van de stadsarchitect uit:
het beheren en met de aan hem ondergeschikte gemeentewerklieden onderhouden van gemeentegebouwen, -installaties en -eigendommen;
het toezicht op de naleving van de Hinderwet 1875;
adviseren van de sinds 1873 optredende vaste raadscommissie van bijstand voor openbare werken, ondermeer terzake van het bouwen door particulieren, een taak die gezien kan worden als de voorloper van het bouw- en woningtoezicht;
voorbereiding en toezicht op de aanbesteding en uitvoe-

ring van openbare werken;
beheren en onderhouden van het brandweermateriaal en de watersnood- en gladheidbestrijdingsmiddelen.
Jaarlijks deed de gemeentearchitect opgaaf van de in het volgende jaar noodzakelijke werken annex begroting van kosten.
In 1885 kreeg hij een "opzichter over de gemeentewerken" onder zich, die tot taak had het toezicht houden op de uitvoering van de aanbestede werken. Op 26 november 1886 besluit de gemeenteraad om de gemeentearchitect te laten assisteren door een opzichter en 18 werklieden, te weten 3 timmerlieden, 2 stratenmakers waarvan er 1 tevens metselaar was, 2 opperlieden, 1 machinist op het stoomgemaal, 6 sjouwerlui, 3 gotenvegers en 1 schoonmaker van de beertonnen in de scholen.
De instructie voor de gemeentearchitect werd daartoe in 1884 als volgt gewijzigd:
"De Raad der gemeente Vlaardingen;
Besluit:
De instructie voor de gemeentearchitect te Vlaardingen, vastgesteld in de raadsvergadering van den 23 Juni 1879 te wijzigen als volgt:
Artikel 1 dier instructie in te trekken en te vervangen door de artikelen 1 en 1a, luidende:
Artikel 1. De architect is belast met het toezicht op al de eigendommen der gemeente en met de zorg dat die in goeden staat onderhouden worden. Tevens heeft hij toe te zien op de gebouwen en werken van particulieren in verband met de verplichtingen die bij wetten of verordeningen aan hen zijn opgedragen.
Artikel 1a. Onder zijn bevelen staan de opzichter over de gemeentewerken en de werklieden der gemeente, wier behoorlijke plichtsbetrachting aanhoudend door hem wordt nagegaan.
De opzichter wordt door hem meer in het bijzonder belast met het houden van toezicht op de uitvoering van gemeentewerken".
Deze wijziging trad op 1 januari 1885 in werking.

De gemeentearchitect, zijn opzichter en de werklieden werden gehuisvest in het stadstimmerhuis.
Het maakte deel uit van een aaneengesloten rijtje pakhuizen dat zich bevond op een gedeelte van wat nu Westhavenkade heet, tussen de Dayer en de Rijkestraat. Destijds heette het strookje grond tussen de pakhuizen en de waterkant "De Pakplaats" vanwaar in latere tijd de "Vlaardingse Boot" naar Rotterdam en Beijerland vertrok. De nauwe doorgang tussen de pakhuizen en de huidige gevelwand van de Westhavenkade was de "Bovendayer". De Bovendayer vormde de verbinding tussen de Westhavenkade en de Westhavenplaats, die zich destijds uitstrekte tot aan de Dayer. Het rijtje pakhuizen werd aan de zuidzijde begrensd door het stadsmagazijn, dat dus zo ongeveer tegenover de Rijkestraat stond en aan de noordzijde door het in 1882/1883 in opdracht van de firma IJzermans & Co door de toenmalige stadsarchitect Aart van der Snoek gebouwde verkooplokaal, tegenover de Dayer, waar de aangevoerde haring en zoutevis werd verkocht. Deze bebouwing komt al voor op de z.g. Cruquiuskaart van 1711.

Het stadstimmerhuis aan de Bovendayer/Westhavenkade, dat onderdak bood aan de gemeentearchitect, de opzichter en de werklui. Links is nog juist de ingang van de Rijkestraat zichtbaar. (Coll. Stadsarchief)

Matthijs A. Struijs schrijft over het 'stadsmagazijn' in zijn artikel over het verkooplokaal in het boek "Vlaardingen toen", "dat ter plaatse een pakhuis stond van de koopman Jan Jochumsz. Oudaan, dat rond het jaar 1652 door de Vlaardingse vroedschap aangekocht moet zijn en sedertdien in gebruik was als stadsmagazijn, terwijl het later 'Stadstimmerhuis' werd genoemd, dus de voorloper van het kantoor Gemeentewerken. Sinds wanneer het als zodanig gebruikt werd, is niet bekend geworden, maar in 1870 bestond het gemeentelijk eigendom ter plaatse in ieder geval uit twee kadastrale nummers, namelijk B 173 en 174. Het pakhuis nr 6 op de wijkkaart uit 1847 is kennelijk met het oorspronkelijk magazijn verenigd." En voorts "De vorm van de naar het zuiden gerichte gevel, waarin een fraaie grote zonnewijzer, duidt op een bouwjaar in de 18^{e} eeuw".
In 1885 bestond het complex uit een werkplaats en een zandhok op perceel B 173 en een school, onderwijzerswoning en magazijn op perceel B 174[2].

In het gemeenteverslag over 1885, waaraan het vorenstaande is ontleend, staat onder 'gebouwen' ook een kolom 'bestemming' aangegeven en daaruit blijkt dat de school toen uit het gebouw zou verdwijnen en in een deel daarvan het bureau van de gemeentearchitect zou worden gehuisvest. Een ander deel van de voormalige school werd als 'lokaal' aan diverse personen regelmatig verhuurd."

De bestrating van de Schiedamseweg leidt tussen 1870 en 1900 tot de ontwikkeling van de woonbebouwing tussen de Hofsingel, Binnensingel, Oosthavenkade en Spoorsingel, waar particuliere villa's, middenstands- en arbeiderswoningen werden gebouwd volgens een op de bestaande verkaveling geënt stratenplan. Behalve deze woningbouw ten oosten van de haven, kwamen in relatie met de haven naast de aan de visserij gerelateerde bedrijven ook andere bedrijven tot ontwikkeling.
Zo werd in 1874 in opdracht van A.M. van Dusseldorp de stoommeelfabriek De Maas gebouwd en in fasen uitgebreid. Omdat de fabriek aan voor die tijd diep water was gelegen, kon er gemakkelijk aan- en afvoer van grondstoffen en eindproducten plaats vinden. Sinds 1924 heet het gebouw 'De Pelmolen' omdat de oorspronkelijke malerij waar tarwe tot meel, 'bloem', werd vermalen, plaats gemaakt had voor het pellen van rijst, gort, zaden en peulvruchten.
In 1882 volgde de melkfabriek Hollandia aan de Oosthavenkade.
Het gebruik van de haven voor de visserij was vooral rond 1870 toegenomen. Een aanzet voor de opleving van de zeevisserij kwam in 1857 met de afschaffing van enige visserijbepalingen. Tot dan toe mocht in de Maashavens alleen gekaakte haring worden aangebracht en verwerkt. Deze havens werden echter pas goed ontsloten met de totstandkoming van de Nieuwe Waterweg in 1872. Ook materiële verbeteringen als het in gebruik nemen van de zeilloggers speelden daarbij een rol. Rond 1890 was de haringvisserij vooral in Vlaardingen dominant.
Hoe een groot belang de gemeente hechtte aan al deze ontwikkelingen blijkt wel uit de bereidheid van het stadsbestuur om voor het verbreden en verdiepen van de haven in 1885 en 1886 meer dan *f* 150.000,- uit te geven. Weliswaar droeg de provincie in deze kosten met een subsidie van *f* 45.000,- bij, maar het was voor die tijd toch een erg hoog bedrag.

In 1886 werd ook een begin gemaakt met de bouw van de spoorwegbrug en de daaraan verbonden keersluis. Hierdoor kon de open verbinding tussen de rivier en de haven bij hoogwater worden afgesloten.
Voor de eerste keersluis in 1886 hadden Dijkgraaf en Hoogheemraden vergunning verleend onder zeer strenge voorwaarden. Behalve dat de kosten geheel voor rekening van de gemeente kwamen, diende ook voor het onderhoud door en voor rekening van de gemeente, onder goedkeuring van het hoogheemraadschap te worden zorg gedragen. Ook de benoeming van de sluiswachter en de hem te verstrekken instructie behoefden de goedkeuring van het hoogheemraadschap. In de overeenkomst met de Staat werd bepaald dat de gemeente een 697/1136^{e} deel van de kosten wegens het maken van de onderbouw van de brug en de keersluis inclusief vloeddeur in de duiker onder de spoorbrug, aan de Staat moest betalen.
Hoe nodig deze extra beveiliging van de stad tegen overstroming was, bleek twee dagen na de totstandkoming van de keersluis, toen een zware storm het buitenwater ter plaatse tot 1 m 85 boven A.P. deed stijgen. Maar ook daarna hebben de keersluizen Vlaardingen vele malen behoed tegen overstromingen bij waterstanden boven de 2m + A.P. tot zelfs 3,10m + A.P. tijdens een springvloed op 12 maart 1906.

Aangezien de Oude Haven in het stadshart door de smalle sluis, de spoorbrug en de verkeersbruggen steeds moeilijker bereikbaar was geworden voor de steeds groter wordende stoomschepen, overwoog de gemeenteraad in die jaren om een geheel nieuwe haven voor Vlaardingen te graven. De stormvloed van 22 op 23 december 1894, die zware schade toebracht aan op het strand liggende Scheveningse bomschuiten, had tot gevolg dat steeds meer Scheveningse vissers, die pas vanaf 1904 over een eigen thuishaven zouden kunnen beschikken, afmeerden in Vlaardingen. Dit versnelde de beraadslagingen en op 24 april 1895 nam de gemeenteraad het besluit tot aanleg van de nieuwe vissershaven. Gekozen werd voor een buitendijkse aanleg, oostelijk van de Oude Haven, vlak ten zuiden van de in 1893 geopende spoorlijn van Schiedam naar Hoek van Holland naar het ontwerp van Ir. N. Biezeveld Hzn. De haven zou worden gegraven in een T- vorm, parallel aan de Nieuwe Waterweg, met een brede barrièreloze invaart en een smallere, door een draaibrug beperkte verbinding met de Oude Haven.

Per 1 december 1895 werd de toenmalige stadsarchitect wegens onenigheid met het stadsbestuur eervol ontslag verleend.
Uit: De familie van der Snoek, van H.J. Luth:
Dat querulantisme erfelijk kan zijn, blijkt duidelijk uit hetgeen verder over deze vierde stadsarchitect Van der Snoek in de notulen van de gemeenteraad is opgetekend. Hij overtreft zijn vader in eigenzinnigheid en moet dat uiteindelijk met zijn ontslag bekopen. In zijn vergadering van 27 augustus 1895 besluit de gemeenteraad hem "wegens verregaande ongehoorzaamheid aan door ons hem gegeven bevelen" voor ontslag voor te dragen. Binnen een week ontvangt de raad een door 118 Vlaardingers ondertekend pamflet, waarin een lans voor Van der Snoek wordt gebroken. Aangevoerd wordt "dat betrokkene toch 45 à 46 jaren

aan de gemeente werkzaam heeft geweest met de meesten ijver en nauwgezetheid". Men dringt aan op tenminste een eervol ontslag en behoud van 2/3 van zijn traktement. Ook Van der Snoek zelf schrijft een brief waarin hij schrijft "dat genoemde betrekking reeds meer dan 100 jaren door mijne familie is bekleed" en ook "hij sedert 46 jaren met ijver en nauwgezetheid werkzaam was aan de gemeente". Indachtig het gegeven dat de aanval de beste verdediging is, vervolgt hij met: "Daar ik nu 70 jaren oud ben geworden begindt het mij moeijelijk te vallen, en ik den Burgemeester toch niet voldoen kan, neem ik naar aanleiding hiervan de vrijheid Ueab. Raad beleefd te verzoeken mij wel eervol ontslag te willen verleenen met behoud van tractement of wel 2/3 pensioen zoo als dit gebruikelijk is. Het zoude evenwel niet overdreven zijn al behield ik mijn volle tractement en wel om rede het altijd te laag geweest is, getyuige de tractementen in andere gemeenten."

De eerste directeur van gemeentewerken en zijn opvolgers tot het eind van de Tweede Wereldoorlog

Als opvolger van Aart van der Snoek werd met ingang van 1 januari 1896 benoemd Ir. G.N. Itz, op een jaarwedde van *f* 1800,- .
De heer Itz was op 24 augustus 1862 te Zutphen geboren, volgde van 1875 tot 1881 de HBS aldaar, en studeerde van 1881 tot 1888 aan de toenmalige Polytechnische School te Delft, waar hij het diploma van bouwkundig ingenieur behaalde. In Vlaardingen kreeg hij de titel directeur der gemeentewerken.
Zijn instructie kwam in grote lijnen overeen met die van zijn voorganger van 1879, maar hij kreeg bovendien de bevoegdheid zelf losse werklieden naar behoefte aan te nemen of te ontslaan.
Deze directeur was o.a. de ontwerper van de in 1901 geopende school C voor lager onderwijs aan de Oosterstraat, waarin vanaf 1936 tot 1953 de Ambachtsschool gevestigd was.
Met zijn komst begon de ontwikkeling van gemeentewerken tot een zelfstandige tak van dienst.

Hij nam per 1 september 1900 ontslag en werd leraar aan Koninklijke Militaire Academie te Breda en op 1 september 1906 volgde zijn benoeming tot hoogleraar in de bouwkunde aan de Technische Hogeschool te Delft. Op zijn verzoek kreeg Professor Ir. G.N. Itz om gezondheidsredenen met ingang van 1 september 1924 eervol ontslag uit deze functie, waarna hij, ook als gevolg van de hartkwaal waaraan hij leed, teruggetrokken leefde te Almen, waar hij enige maanden later, op 17 januari 1925, nog geen 63 jaar oud, is overleden. Hij werd op zijn verzoek in stilte, doch in aanwezigheid van het voltallige college van curatoren van de hogeschool, te Westerveld gecremeerd.

In december 1895 werd de mond met westelijke tak van de Nieuwe Haven, die in 1898 werd herdoopt tot Koningin Wilhelminahaven, in gebruik genomen. Reeds in 1896 vestigde de reder A. Hoogendijk Jzn zijn Doggermaatschappij aan de Nieuwe Haven. Het bedrijf was uiterst gunstig gelegen dankzij een raccordement aan de spoorlijn. Het bedrijfspand uit 1897 brandde af, waarna in 1916 het huidige vier bouwlagen tellende rederspakhuis werd opgetrokken voor de opslag van vis- en visserijbenodigdheden.
Ook de rederij voorheen J. Pot bouwde omstreeks die tijd een pakhuis aan de Nieuwe Haven Zuidzijde, dat aan de achterzijde grensde aan de Waterleidingstraat, waarachter destijds het overige terrein met het haventje van Pot lag.
(De van Slikkerveer afkomstige oprichter van het bedrijf, Joost Pot, was in 1872 begonnen met de bouw van houten loggers voor de visserij, maar schakelde al gauw geheel over naar de haringvangst. Van de 33 loggers, die er sinds

G.N. Itz, directeur gemeentewerken 1896-1900.
(Coll. Stadsarchief)

de oprichting tot 1893 gebouwd werden, waren er 31 bestemd voor de eigen rederij! Joost zelf was inmiddels in 1888 overleden).
In 1900 werd op de hoek van de Koningin Wilhelminahaven NZ en de nog niet aangelegde Binnensingel de glasfabriek gebouwd voor de Vereenigde Glasfabrieken, die ook glasfabrieken hadden in Loenen, Vuren en Leerdam. (De fabriek in Vlaardingen, die voornamelijk flessen produceerde voor de Engelse markt, werd in 1931 gedeeltelijk stilgelegd als gevolg van de devaluatie van het Engelse pond en in 1936 afgebroken).

De 33-jarige D. Komen volgt met ingang van 1 december 1900 Ir. G.N. Itz op als directeur van gemeentewerken. Tijdens zijn ambtsperiode kwam de nog door zijn voorganger ontworpen oostelijke tak van de Koningin Wilhelminahaven, met het op 22 juni 1904 doorgraven van de kade, die dit gedeelte nog van de westelijke tak scheidde, tot stand. De officiële in gebruikneming vond op 15 oktober van dat jaar plaats.

In 1902 besloot de gemeenteraad voor de werkzaamheden aan het stedelijk groen, tot dan toe voornamelijk beperkt tot het Hof, mede in verband met de uitbreiding met de binnen de vijver gelegen moestuin, een opzichter aan te stellen. De toename van de administratieve taken van de directeur leidde in 1903 tot de aanstelling van een boekhouder bij de dienst.
De invoering van de Woningwet 1902 en de daarop gegronde gemeentelijke bouwverordening van 1905 resulteerden vervolgens in een uitbreiding van gemeentewerken met een zelfstandige afdeling bouw- en woningtoezicht. Hiermee werd voortgeborduurd op de in de instructie van 1879 verankerde adviestaak voor de gemeentearchitect naar de vaste raadscommissie voor openbare werken m.b.t. het bouwen door particulieren.

Aangezien de betekenis als hoofdwaterkering van de Maassluissedijk, Markt, Kortedijk en de Schiedamsedijk, met de totstandkoming van de spoorbaan in 1893 en de keersluis van 1886 wat op de achtergrond leek te zijn geraakt, en het ophogen van de Hoogstraat in verband met de aan de hoofdwaterkering te stellen eisen, voor de aangrenzende panden problemen opleverde, hadden de Hoogstraatbewoners in 1903 een adres aan Gedeputeerde Staten gericht om van de ophoging af te zien. Daarop werd echter op 6 januari 1904 afwijzend gereageerd.
(Hoewel het later, na de watersnoodramp van 1953 voor de Deltakering vastgestelde peil niet meer voor de Hoogstraat zou gelden, heeft het nog tot de afronding van de Deltadijk in Vlaardingen met het gereedkomen van de nieuwe schutsluis in 1990 geduurd, eer het Hoogheemraadschap met de handhaving van het peil van 4m+ NAP meer soepelheid zou betrachten).

De Hoogstraat werd dus weer opgehoogd en het werk was 29 juli 1904 gereed. De hoogteverschillen, die daardoor tussen de rijweg en de stoepen waren ontstaan zijn later weggewerkt, hetgeen gepaard is gegaan met het opruimen van de hardstenen stoepen voor de huizen.

Door de opkomst van de stoomtrawler en de motorlogger en het gereedkomen van de Scheveningse haven in 1904 ging de visserij zich meer op Scheveningen en Katwijk richten. Daardoor verloren de meeste Maashavens na 1914 hun betekenis voor de visserij, maar Vlaardingen kon zich als zodanig nog handhaven tot na de Tweede Wereldoorlog.

Intussen was in 1903 de aanleg van een deel van de Binnensingel aanbesteed en werd over de Spoorsingel het Binnensingelviaduct gebouwd, dat op 4 mei 1905 voor het verkeer werd opengesteld.
Op 19 augustus 1904 was de verlenging van de Emmastraat tot het 2e plantsoen aan de Schiedamseweg, het huidige Emmaplein, gereed.

In verband met zijn benoeming op 3 februari 1906 tot hoofdinspecteur van de woningbouw te Utrecht krijgt D. Komen desgevraagd per 1 april 1906 eervol ontslag. De "Rotterdammer" van 13 december 1954 vermeldt later nog zijn overlijden op 87-jarige leeftijd als oud-directeur van gemeentewerken te Vlaardingen en Utrecht.

Hij wordt opgevolgd door de per 1 mei 1906 tot directeur benoemde L.H.E. van Hylckama Vlieg. Deze was toen 36 jaar (geboren 3 januari 1870).
Voordien was hij, na zijn M.O.-opleiding in Arnhem, als volontair bij architect Freem in dienst getreden. In 1893 werd hij aangesteld op de tekenkamer van de gemeente Arnhem, waar hij bleef tot 1898, waarna hij in dienst trad van de gemeente Amsterdam. Van de daaropvolgende zeven jaar in Amsterdam werkte hij gedurende twee jaar bij havenwerken en vijf jaar als architect bij de gemeentelijke gasfabrieken. Hij was in die jaren een actief lid van het Genootschap Architectura et Amicitia, waarvoor hij verschillende bestuursfuncties vervulde.
In Vlaardingen heeft ook hij aanvankelijk kantoor gehouden in het stadstimmerhuis aan de Bovendayer, dat tot het jaar 1907 met het verkooplokaal en de daartussen liggende huizen één geheel uitmaakte. Op 17 mei 1907 besloot de gemeenteraad echter de panden Bovendayer 8 t/m 15 wegens bouwvalligheid te slopen. Het werk werd begin 1908 uitgevoerd.

Op 5 augustus 1908 besloot de gemeenteraad tot de bouw van een zeevishal aan de Koningin Wilhelminahaven en drie weken later werd het werk aanbesteed en gegund aan P. Both voor *f* 18.590,-.

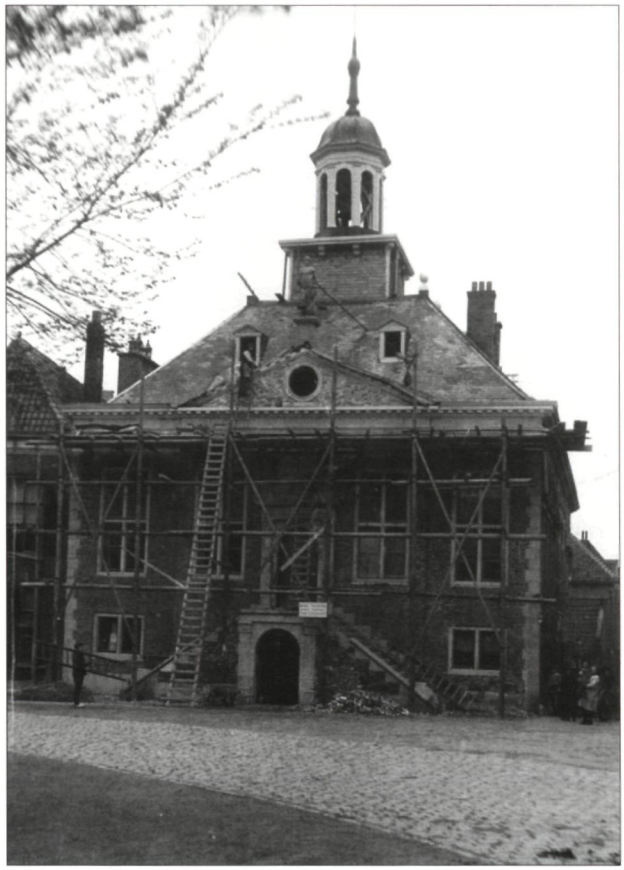
L.H.E. van Hylckama Vlieg, directeur gemeentewerken 1906-1919.
(Coll. Stadsarchief)

De architectuur bleef een voorname plaats behouden in de belangstellingssfeer van de directeur.
Hij krijgt zijn kans als het gemeentebestuur hem in 1912 de restauratie opdraagt van het in 1650 in gebruik genomen 'nieuwe stedehuys', van architect Barthlomeus Drijffhout.

De gevel van dit eens zo fraaie gebouw had in 1825 een gedaantewisseling ondergaan, waardoor veel van de historische voornaamheid verloren was gegaan. De glas-in-lood-ramen en de luiken waren verwijderd en op de gevel was een dikke pleisterlaag aangebracht. In 1852 had de raad besloten tot een vernieuwing van het interieur van de raadkamer.[3] En in 1875 en 1895 werd met de aankoop van aangrenzende panden in het toenemende ruimtegebrek voorzien.
Ondanks later gehoorde kritiek op het plan van Van Hylckama Vlieg, krijgt het bouwwerk voor *f* 5.000,- weer een groot gedeelte van zijn oude luister terug. Zijn grote verdienste was ongetwijfeld dat hij met deze restauratie het voor Vlaardingen zo belangrijke historische bouwwerk voor de definitieve ondergang heeft weten te behoeden.
In 1913 was de restauratie voltooid, maar het stadhuis was eigenlijk nog te klein voor de zich steeds verder uitbreidende stad, de daarmee gepaard gaande groeiende overheidstaak en het daarvoor benodigde ambtenarencorps.

Het inwonertal in 1913 bedroeg ca 23.000, ruim een verdubbeling van het aantal inwoners in 1885, toen de gemeentearchitect met opzichter en 18 werklieden werden gehuisvest aan de Westhavenkade.
De personeelsbezetting van gemeentewerken was sindsdien slechts uitgebreid met een tweede opzichter en een tekenaar in tijdelijke dienst, terwijl het aantal uitvoerenden alleen met een aantal werksters in deeltijd was gestegen.
De toestand van het stadstimmerhuis liet echter veel te

Onder leiding van Van Hylckama Vlieg wordt in 1912/1913 het stadhuis op de Markt grondig gerestaureerd.
(Coll. Stadsarchief)

wensen over, hetgeen al gebleken was uit de mening van de directeur, die in 1907, in verband met de sloop van de aangrenzende panden Bovendayer 8 t/m 15, schreef dat het met het stadstimmerhuis treurig gesteld was. Niet alleen was het bouwvallig door de toename van het zware rijverkeer vlak erlangs, maar het opmerkelijkste was toch wel dat de bureaus van de directeur en de opzichter wat hoogte betrof niet voldeden aan de minimum verdiepinghoogte, die in de in 1905 ingestelde bouwverordening was voorgeschreven!
Op 5 augustus 1913 werd de sloop van het stadsmagazijn aan de Bovendaijer alsmede de sloop van enkele panden aan de Vleersteeg met de bouw van een werkplaats met magazijn en bureau ten behoeve van de dienst der gemeentewerken aanbesteed. Hierop werd door drie personen een inschrijving gedaan: twee boven maar één ver beneden de begroting. De laagste inschrijver was de heer P. Spuijbroek voor *f* 7.895,-, die verklaarde een vergissing begaan te hebben en verzocht van de aanbesteding ontslagen te worden. In overleg met de Commissie voor Gemeentewerken is daarop tot een herbesteding besloten. Deze vond op 26 augustus plaats en op grond daarvan werd het werk opgedragen aan P. Both voor *f* 10.450,- (ruim 30% meer).

De directeur schreef in zijn jaarverslag 1913 omtrent de toestand der gemeente-eigendommen, -werken en -inrichtingen, alsmede het bouw- en woningtoezicht, dat:
"Ook 1913 een jaar was waarin het bestuur der gemeente, voorgegaan door het college, belangrijke dingen tot stand bracht en daarmede velerlei werk aan zijn dienst opdroeg." Hij herinnerde daarbij onder andere aan de bouw van de nieuwe bureaus en werkplaatsen van zijn dienst waardoor niet alleen een enorme verbetering in de huisvesting van zijn dienst plaats had, maar ook de bouwvallige oude toestand werd opgeruimd en een grote verkeersverbetering op de Westhavenkade tot stand kon komen. Hij sprak daarbij zijn waardering uit voor de tijdelijk opzichter Van Dongen Bolding (in dienst sinds 18 januari 1913), die begin 1914 naar Apeldoorn vertrok en voor diens opvolger (per 1 februari 1914), de dan 25-jarige P. Wapenaar, welke zich met de verbouwing van de bureaus voor zijn dienst hadden bezig gehouden. Hiertoe waren de panden Markt 47 en Vleersteeg nrs. 10 en 12 aangekocht. Door verbouwing aan de Marktzijde was een goed geheel van kantoor- en tekenlokalen gevormd, zodanig dat de naastgelegen Stadsschool[4] er later bij zou kunnen worden getrokken. Aan de Vleersteeg kwam een doelmatige werkplaats met bovengelegen houtzolders tot stand. De opslagplaats aan de Hoflaan bestond toen al. De oplevering van de verbouwing was enigszins vertraagd. Voornaamste reden was dat velerlei materiaal, als kozijnen, binten enz., welke uit het te slopen gebouw aan de Dayer ontleend zouden worden, gedeeltelijk vergaan bleken te zijn of niet tijdig ter beschikking waren, omdat het oude gebouw uiteraard zolang mogelijk in gebruik moest blijven.
Het college met de raadsleden kon echter toch nog voor 20 februari 1914 worden uitgenodigd om het resultaat in ogenschouw te nemen.
De directeur vermeldde niet dat voor de nieuwbouw naast de "Stadsschool" een drietal panden moest worden gesloopt, waarin al sedert de 14e eeuw het Heilige Geest Gast- en Weeshuis gevestigd was geweest en dat met deze bouw één van de oudst bebouwde delen van Vlaardingen verloren was gegaan.

Hier stond ooit het Heiligegeest Gast- en Weeshuis en later een stadsboerderij. In 1913 werden hier kantoor en werkplaatsen voor gemeentewerken gebouwd, waaraan de gevelsteen nog herinnert.
(Coll. Stadsarchief)

De 'buitenposten' werden overigens niet vergeten. Op 13 januari 1914 vond de aanbesteding plaats van de verbouwing van een koetshuis tot wachtlokaal, het amoveren van enige woningen, het ter plaatse bouwen van een nieuw koetshuis en het aanbrengen van verbeteringen aan de grafmakerswoning op de Algemene Begraafplaats aan het Emaus.
In december 1913 kwam één van de deuren van de keer-

sluis (van 1886) klem te zitten door een voorwerp op de bodem van de haven. Het gevolg was dat diverse pakhuizen en woningen langs de haven onderliepen. Om de kans op herhaling tot een minimum te beperken, werd op 4 maart 1914 bij gemeentewerken een duikerinstallatie in gebruik genomen, waarmee de drempel van de sluisdeur regelmatig (voorzover mogelijk en gewenst 1x per 14 dagen) door een van de werklieden onder water kon worden geïnspecteerd. Hiervoor waren twee werklieden beschikbaar die voor iedere duikbeurt een toeslag op hun loon kregen.

Daarnaast schreed ook de stadsuitbreiding in oostelijke richting gestaag voort. Nadat in 1903 een begin was gemaakt met de aanleg van de Binnensingel werd successievelijk het stratenplan van de huidige Oostwijk aangelegd. In 1914 waren de Nieuwe Kerk-, Piet Hein- en Trompstraat in aanleg. Maar ook de Hogelaan en de 2e Van Leyden Gaelstraat werden doorgetrokken.
In het jaarverslag over 1916 van de directeur wordt gemeld dat, hoewel er in de periode 1902 tot en met 1916, 1442 woningen zijn gebouwd en slechts 18 woningen wegens bouwvalligheid aan de woningvoorraad werden onttrokken, toch klachten over woningnood en overbevolking werden vernomen.

Per 1 augustus 1914 vond de mobilisatie van leger en vloot plaats. De gemeente telt dan ca 24.000 inwoners.
De dienst bestond in 1915 uit: 1 directeur (Hylckama Vlieg), 1 hoofdopzichter, 1 opzichter bouw- en woningtoezicht, 1 magazijnmeester, 1 boekhouder (A. de Heer), 1 ingenieur in tijdelijke dienst, 1 tekenaar in tijdelijke dienst, 16 werksters, 5 timmerlieden, 1 metselaar, 1 schilder, 1 wegwerker, 2 straatmakers met 2 handlangers en 3 tuinlieden. Per 1 juni 1916 trad H.J. Stahlie (geboren 2 februari 1893) als opzichter in dienst. Hij zal tenslotte na bijna 42 jaar, op 1 maart 1958, als adjunct-directeur vertrekken.
In 1916 besloot het Hoogheemraadschap van Delfland uit oogpunt van een voldoende beveiliging van het achterland over te gaan tot verhoging van de Maasdijk. Gezien de consequenties daarvan voor de bebouwing langs de Hoogstraat, ontstond hierover een discussie, waarbij van de kant van Vlaardingen op de betekenis werd gewezen van de aangelegde spoorbaan als waterkering tussen de kruising daarvan met de Maasdijk aan de oostzijde bij de halte Vlaardingen Oost en die ter hoogte van de Parallelweg aan de westzijde. Uiteindelijk was het Hoogheemraadschap bereid de ophoging van de Maasdijk binnen de bebouwde kom van Vlaardingen op te schorten, mits

de gemeente zich bereid verklaarde aan een aantal zware eisen met betrekking tot de spoorbaan en de keersluis te zullen voldoen.
Geen eenvoudige opgave voor de gemeente Vlaardingen, doch men besloot hiermede in te stemmen, hetgeen uiteindelijk leidde tot de bouw van de tweede keersluis in 1920/1921.

In september 1917 waren er veel werklozen, aangezien de stoomloggers wegens kolengebrek niet konden uitvaren. Om min of meer van de nood een deugd te maken, werden 300 werklozen te werk gesteld bij de aanleg van wegen. Deze vorm van werkverschaffing bleef nog jaren van toepassing.

In oktober 1907 werd de Bad- en Zweminrichting in het Prikkengat onderhands verkocht aan de gemeente Rotterdam.
Nog geen jaar later werd een aanbesteding gehouden voor het maken van een nieuwe drijvende bad- en zweminrichting in de Spoorhaven, die medio 1909 in gebruik kon worden genomen.

Na de demping van het Prikkenwater in 1911, besloot het gemeentebestuur het vrij gekomen terrein aan de Parallelweg te bebouwen met een Beurs voor de Visserij. Directeur Van Hylckama Vlieg maakte hiervoor in opdracht van het gemeentebestuur het ontwerp. De aanbesteding van het "Handelsgebouw", tevens visserijschool, werd gehouden op 20 maart 1917 en op 16 juli 1919 werd het gebouw met veel vlagvertoon officieel geopend. Spreker was daarbij burgemeester P. Pruis. Een van zijn toehoorders was Ir. H.A. van IJsselstein, minister van landbouw, nijverheid en handel. Een dag later werd de in het gebouw ondergebrachte afslagzaal officieel geopend en de volgende twee dagen was het gebouw opengesteld voor bezichtiging door de burgerij. Niemand kon toen voorzien dat vanwege de gebrekkige kennis in die jaren omtrent het draagvermogen van de grond, het gebouw op den duur zou gaan verzakken, zodat het gemeentebestuur 37 jaar later, op 6 april 1956, moest besluiten het gebouw wegens bouwvalligheid te laten slopen.

Twee weken na de officiële opening, per 1 augustus 1919, vertrok de architect, directeur L.H.E. van Hylckama Vlieg, naar Leeuwarden vanwege zijn benoeming aldaar op 14 mei 1919 in gelijke functie. In 1927 vestigde hij zich als zelfstandig architect in 's-Gravenhage.

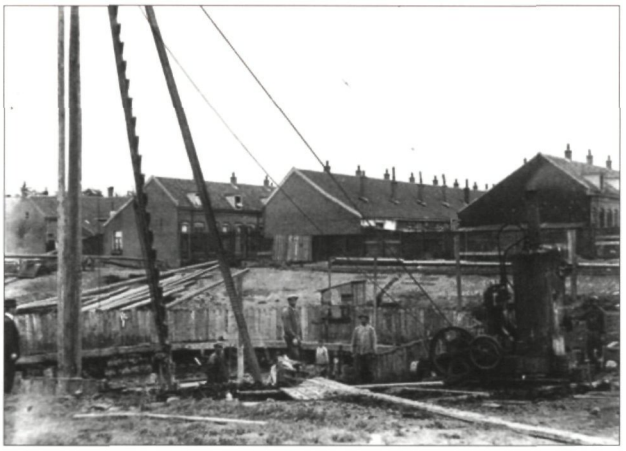
De bouw van de tweede keersluis in 1920. Links is nog juist het kort tevoren voltooide Handelsgebouw zichtbaar.
(Coll. Stadsarchief)

Na zijn benoeming op 14 augustus 1919 werd de uit Utrecht afkomstige H.P.J. Schut op 22 september 1919 als directeur geïnstalleerd door wethouder C.G. Roos. In de periode 1 augustus tot en met 21 september (51 dagen) nam G.W. Boomsma, hoofdopzichter van gemeentewerken, het directeurschap waar, waarvoor hij *f* 212,50 ontving, zijnde het verschil tussen zijn salaris en dat van de directeur over dat tijdvak. De boekhouder, de heer Starrenburg, ontving in dat verband een extraatje van 51/360 x *f* 800,-= *f* 113,33.
De heer Schut werd tevens opgenomen in het dagelijks bestuur van de pas opgerichte vereniging ter behartiging van het nijverheidsonderwijs in Vlaardingen en omstreken "De Ambachtsschool".
Eén van de motieven daarvoor was dat gemeentewerken als mogelijk toekomstige werkgever voor de leerlingen gebaat was bij een gedegen vakopleiding. Op grond daarvan hebben zijn opvolgers, directeuren van gemeentewerken, door de jaren heen deel uit gemaakt van het bestuur, met mijzelf als laatste tot de opheffing in 1994.

In zijn tijd, 9 januari 1920, vond de aanbesteding plaats van het maken van de tweede keersluis met aansluitende waterkerende dijken en de onderbouw voor een dubbele rolbasculebrug met aansluitende brugvleugels, ten noorden van de bestaande spoorwegbrug (met oude keersluis) over de haven, de Prinses Juliana-brug. De nieuwe keersluis kon nog geen jaar later, op 16 september 1921, in gebruik worden genomen.
Ook de stadsuitbreiding kwam weer op gang; in het begin van de twintiger jaren in het zuidoosten met de aanleg van het gebied in de omgeving van de Spoorsingel, 2e Van Leyden Gaelstraat en de Van Kinsbergenplaats en in het westen bij de Markgraaflaan, de Van der Driftstraat en de Da Costastraat, hetgeen uiteraard gepaard ging met riolering- en straataanleg.

Op 1 november 1923 verliet de heer Schut de gemeentedienst en vertrok naar Groningen.
Hij werd opgevolgd door de uit Veendam afkomstige, per 1 september 1920 aangestelde hoofdopzichter J.J. Kolpa, die aanvankelijk waarnemend directeur werd, maar die na een sollicitatieprocedure, waarvoor zich in april 1927 76 kandidaten hadden gemeld, per 1 september 1927 officieel benoemd werd tot directeur.
Jacob Johannes Kolpa was op 27 september 1891 te Rockanje geboren. Hij ontving zijn technische opleiding aan de Academie voor Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen te Rotterdam en begon zijn carrière in 1914 als opzichter in dienst van het Rijk. Vervolgens diende hij van 1 mei 1916 tot 30 juni 1918 de provincie Friesland als opzichter-tekenaar en daarna tot 31 augustus 1920 de provincie Groningen als adjunct-opzichter. (Hij trouwde met IJmkje Swierstra, geboren 21 januari 1893

te Engelum, Friesland; dochter Froukje werd geboren 22 juli 1922 en zoon Jan Jacob, 1 augustus 1924, beiden te Vlaardingen, waar het gezin woonde aan de Hogelaan 7).
Intussen was met het vertrek van de heer A.C. van Dam, sedert 1922 directeur der gemeentereiniging, ook diens functie vacant en besloot het gemeentebestuur uit bezuinigingsoogpunt de heer Kolpa ook met de leiding van deze tak van dienst te belasten, een samenvoeging van functies die ook zou blijven bestaan voor zijn opvolgers en eerst in het jaar 2000 zou worden beëindigd, als de reinigingsdienst c.a. als zelfstandige tak van dienst wordt opgeheven en bij de fusie met de ONS te Schiedam verder gaat als Intergemeentelijke Reinigings-, Afvalinzameling en Dienstverleningsorganisatie, Irado.

In 1921 wordt nabij de Markgraaflaan een gewapend beton kelder met paalfundering voor een rioleringsgemaal aangelegd. Op de achtergrond een aantal inmiddels verdwenen straten, waaronder de Ruytenburchstraat.
(Coll. Stadsarchief)

De heer Kolpa stortte zich met veel energie op zijn taak en bracht al spoedig belangrijke werken tot stand. Zo werd ter verbetering van de riolering een rioolgemaal met persleiding aan de Boslaan gebouwd, waardoor aan een onhoudbare toestand een eind kon worden gemaakt. Vervolgens werd de riolering van de Kortedijk met een zinker door de Vlaardingse Vaart op de riolering van de Gedempte Biersloot aangesloten, dus op het gemaal aan de Weteringstraat, zodat ook voor dat deel van de stad betere toestanden werden verkregen. Tevens stichtte hij een rioolgemaal voor de Grote Vettenoordsepolder, waardoor het mogelijk werd de vuile rioolsloot aan de Vetteoordskade te dempen.
Ook de vervanging van enige oude beschoeiingen door betonnen kademuren met basaltbekleding, zowel in de Oude Haven als in de Koningin Wilhelminahaven, verbetering van de bestrating van de Westhavenplaats met omgeving en de stichting van fraaie sluiswachterswoningen, vonden onder zijn leiding plaats.

Door veel in eigen beheer te laten verrichten, maar ook door een zuinig beheer en praktisch inzicht, wist hij vooral in de crisisjaren grote bedragen voor de gemeente te besparen, zoals met de aanleg van het feestterrein met de muziekschulp aan de Broekweg, die op 25 mei 1932 door burgemeester A. van Walsum in gebruik kon worden genomen en met de aanleg van het Oranjepark als werkverschaffing aan de vele werklozen.
Het personeel, zowel technisch als administratief, was in die jaren vóór de Tweede Wereldoorlog allengs toegenomen, hoewel voor de uitvoering veel gebruik werd ge-

Het (bureau)personeel van gemeentewerken in 1924. Geheel rechts vooraan hoofdopzichter J.J. Kolpa, die in 1927 zal worden benoemd tot directeur.
(Coll. Stadsarchief)

maakt van tijdelijke arbeidskrachten, die voor korte perioden werden ingehuurd. Eind 1938 bestond de dienst uit een directeur met 12 technici (waarvan D.J. van der Weyden en P. Boogaart niet op de Markt waren gehuisvest), 4 administratieve ambtenaren, 36 werklieden in vaste dienst, 11 in tijdelijke dienst en 97 rouleerders, elk gedurende 6 weken werkzaam.
In 1941 bleek de huisvesting aan de Markt te klein. In verband met de bouw van semi-permanente woningen, oorspronkelijk bestemd voor de slachtoffers van de bombardementen te Rotterdam, moesten straten en rioleringen in de Babberspolder worden aangelegd, waarvoor zowel technisch als administratief personeel moest worden geworven.
Bovendien werd per 1 augustus 1941 een groot gedeelte van de gemeente Vlaardinger-Ambacht bij Vlaardingen gevoegd, hetgeen eveneens een grote uitbreiding van het

werk van gemeentewerken met betrekking tot het onderhoud aan infrastructuur en gebouwen meebracht.
Ook personeel van de opgeheven gemeente kwam in dienst bij gemeentewerken, zoals Guus Berger, de timmerman, en Frans Brussaard, de stratenmaker, die beiden al in 1935 in Vlaardinger-Ambacht waren aangesteld. Maar daartoe behoorde ook Ir. J.M. van Deutekom c.i. te `s-Gravenhage, die op 24 mei 1937 in Vlaardinger–Ambacht als gemeentearchitect was benoemd. Hij werd per 1 september 1941 benoemd tot directeur van de voor Vlaardingen op te richten 'Woningdienst', die op 1 mei 1942 in werking is getreden, en tevens tot adjunct-directeur bij gemeentewerken.
Ook L.T. Velthuizen, toen opzichter 1e klasse, die sinds 1 november 1935 in dienst was van de gemeente Vlaardinger-Ambacht, kwam op 1 augustus 1941 bij gemeentewerken terecht en werd geplaatst bij de afdeling bouw- en woningtoezicht, met welke afdeling hij, samen met de reeds sedert 1 februari 1914 in dienst van gemeentewerken zijnde P. Wapenaar, in de oorlogsjaren tijdelijk werd ondergebracht bij de ingestelde Woningdienst. Zij allen moesten ook bij gemeentewerken worden gehuisvest.
Voor die uitbreiding van het personeelsbestand was een verruiming van de huisvesting nodig, waartoe in februari 1941 de naastgelegen Stadsschool bij het in 1913 betrokken gebouw werd gevoegd.

De naam Woningdienst werd om verwarring met het woningbedrijf te voorkomen in 1946 gewijzigd in 'Dienst voor Stadsuitbreiding en Stadsontwikkeling', maar per 1 juli 1947 werd de dienst definitief opgeheven. De taak van bouw- en woningtoezicht ging weer terug naar gemeentewerken en aan stadsontwikkeling en stadsuitbreiding hebben sindsdien zowel gemeentewerken als de afdeling stadsuitbreiding van de secretarie gewerkt.

Tijdens de jaren van oorlog en bezetting werd de heer Kolpa, mede door zijn houding jegens de bezetter, één van de negen stadgenoten die met ingang van 18 mei 1942 als gijzelaar werden afgevoerd.

De explosieve start in de eerste tien jaren na de Tweede Wereldoorlog

De jaren na de bevrijding getuigen van een stormachtige ontwikkeling, waardoor het stadsbeeld zich aanzienlijk wijzigde.
De woningbouw had na de bouw van de semi-permanente woningen in de Babberspolder in 1941 vrijwel stil gelegen. Het aantal inwoners was sindsdien nog maar langzaam gestegen van rond 39.000 tot ca 41.500, maar er bestond, zoals in vrijwel het gehele land, een groot tekort aan woningen. Die behoefte aan uitbreiding van de woongelegenheid werd in de daaropvolgende jaren nog versterkt door de vestiging van nieuwe bedrijven in de stad en de uitbreiding van de petrochemische industrie aan de andere kant van de rivier.

Op 3 september 1946 werd T. de Bruijn wethouder voor Gemeentewerken, Reinigingsdienst en Dienst voor Stadsontwikkeling en Stadsuitbreiding (de voormalige Woningdienst) en daarmee kregen de woningbouw en de stadsuitbreiding een geweldige pleitbezorger.

Eind 1946 werd de woningbouw in Vlaardingen, bestaande uit 20 woningen aan de Celebesstraat, Javastraat en Sumatrastraat, aanbesteed, waarmee de in 1941 gestagneerde woningbouw binnen de grenzen van het in 1938 goedgekeurde uitbreidingsplan voor het westelijk stadsdeel (later Indische Buurt en Vettenoordse Polder) werd voortgezet. Andere bouwerijen volgen al snel, zoals aan de Parallelweg/Diepenbrockstraat, Richard Holstraat/Knottenbeltlaan (Mozartlaan), Dirk Schäferstraat, Richard Holstraat, Vettenoordstraat, begrensd door de Valeriusstraat, Sweelinckstraat en het Mendelssohnplein, een jaar later gevolgd door woningbouw aan de Nieuwelaan/Burgemeester Pruissingel/Groeneweg. Met de oplevering in 1950 van de woningen langs de Parallelweg, bedoeld als woongelegenheid voor de werknemers van de Caltex Petroleum Mij. te Pernis en van de in 1952 begonnen woningbouw langs de Van Beethovensingel was de aanleg van de door de huidige Van Beethovensingel en Parallelweg begrensde woonwijk met de daarbij behorende straataanleg vrijwel afgerond. Hetzelfde gold voor de afronding van het ten noorden van de Maassluissedijk gelegen stadsdeel dat aan de westkant door de Burgemeester Pruissingel wordt begrensd.

Intussen had het college in april 1948 de raad voorgesteld over te gaan tot onteigening van een gedeelte van de gronden van de NV Taanderij en Nettendrogerij, voor zover nodig voor de aanleg van de oostelijke rijbaan van de Burgemeester Pruissingel, later herdoopt in Van Beethovensingel, als begrenzing van de nieuwe woonwijk en de aanleg van een weg langs de spoorbaan, de Industrieweg, ter ontsluiting van nieuwe bedrijventerreinen. Reeds in november van dat jaar werden de Industrieweg met de opritten naar de Maassluissedijk en de Wagnerstraat aanbesteed en nog voor de zomer werd in 1950 aan deze weg begonnen met het bouwen van vier industriehallen, die het begin vormden van de nieuwe Industriewijk in de driehoek tussen de Van Beethovensingel, spoorbaan en Maassluissedijk, die op zijn beurt weer het begin was van de in later jaren voortgaande ontwikkeling van bedrijfsterreinen langs de zuidwestkant van de stad.

In de Indische Buurt ging de stadsuitbreiding voort. Op 6 mei 1949 legde de minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting, Mr. J. in 't Veld, de eerste steen voor 146 woningen aan de Insulindesingel en in 1951 verschenen

de eerste winkelpanden met bovenwoningen en bedrijfsruimten aan de Billitonlaan.

Ook de sanering van de oude binnenstad werd weer voortgezet.
In oktober 1947 werd de eerste steen gelegd voor de bouw van nieuwe woningen in de Brederodestraat.
De met het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in de ijskast geplaatste plannen voor de aanleg van de Fransenstraat en de doorbraak vanaf de Westhavenplaats naar de Cronjéstraat (Verbindingsweg, later Korte Hoogstraat), waren weer actueel. In 1952/1953 werden de winkels met bovenwoningen aan de Fransenstraat gebouwd en in 1956 werden de winkelcomplexen aan de zuid- en noordzijde van de Korte Hoogstraat in gebruik genomen.

De vestiging van bedrijven en de bouw van woningen in de uitbreidingsgebieden ten oosten en ten westen van de binnenstad werd in daaropvolgende jaren in hoog tempo voortgezet.

Met de aanvaarding begin 1950 van het door Van Tijen en Maaskant ontworpen uitbreidingsplan in hoofdzaak en de plannen voor uitbreiding in onderdelen voor het westelijke en oostelijke stadsdeel, kwam ook de aanleg van de Babberspolder op gang. Acht jaar later is ook dit gebied vrijwel geheel gereed.

Intussen was met de gemeente Rotterdam een overeenkomst aangegaan voor de totstandkoming van een wagenveer tussen Vlaardingen en de overzijde van de Maas. Ter uitvoering van dat besluit werd eind 1949 begonnen met de bouw van de Veerhaven en de aanleg van de Veerweg en de Maasboulevard, zodat met de in gebruikneming van het veer op 17 februari 1951 de toeleidende wegen gereed zijn.

Daarnaast moesten in die jaren allerlei andere zaken worden aangepakt, zoals de bouw van een brug van gewapend beton over de Vlaardingsevaart in de verbindingsweg Schiedamsedijk-Broekweg ter verbetering van de communicatie tussen het oostelijk en het westelijk deel van Vlaardingen, die op 18 april 1950 werd aanbesteed. Eind januari 1952 volgde de aanbesteding voor de aanleg van de verbindingsweg van de Vlaardingsevaart naar de Westlandseweg, evenwijdig aan de Kortedijk (Delftseveerweg). Nog datzelfde jaar werd begonnen met het maken van de onderbouw van de betonnen brug over de Vlaardingsevaart, die deze weg ging verbinden met de Gedempte Biersloot. Laatstgenoemde brug werd op 9 juni 1953 geopend en gelijktijdig werd een begin gemaakt met de bouw van de woningen langs de Delftseveerweg.
Maar naast de infrastructuur voor de nieuwe woon- en industriegebieden, werd ook zorggedragen voor de aanleg van de grotere groenvoorzieningen, zoals de parkaanleg met sportterreinen in Park 't Nieuwelant en de aanleg van de sportvelden aan de Floreslaan, die op 25 augustus 1951 officieel in gebruik werden genomen.

Overal in de stad wordt nu gebouwd en worden nieuwe straten aangelegd, zoals in de Indische Buurt, de Babberspolder en in Vlaardinger-Ambacht o.a. bij het Burgemeester de Bordesplein, bij de Kuiperstraat en de Fransenstraat, aan de Schiedamseweg, in verband met de bouw van een nieuwe Stadsgehoorzaal, aan de Broekweg voor het in aanbouw genomen binnen- en buitenzwembad[5], bij de Veersingel voor de nieuwe ambachtsschool en de bouw van het Unilever Research Laboratorium en het Deltahotel. Bovendien wordt in 1954/55 ten behoeve van de aanleg van een doorgaande verbinding van de stad via de Schiedamsedijk naar Schiedam, een tunnel onder de spoorbaan bij de halte Vlaardingen-Oost gebouwd, waarmee tevens de bereikbaarheid van de ten oosten van de spoorbaan gelegen bedrijven wordt verbeterd. Voorts wordt begin 1955 begonnen met het opspuiten van de terreinen in de omgeving van de Maasboulevard, waarna ook de Spoorhaven wordt gedempt.
Ofschoon deze voorgaande opsomming zeker niet volledig is, wordt hiermee onweerlegbaar aangetoond dat in de eerste tien jaar na de beëindiging van de Tweede Wereldoorlog gesproken mag worden van een explosieve ontwikkeling van de stad.
Degenen die nu mochten denken dat een en ander probleemloos kon worden gerealiseerd, heeft het echter mis. De ontwikkeling was grotendeels afhankelijk van de woningtoewijzing door het Ministerie van Wederopbouw, terwijl de bouw zowel als de aan te leggen infrastructuur, te maken kreeg met een grote materiaalschaarste in het hele land, die nog tot in de zestiger jaren heeft voortbestaan.
Maar niettemin konden deze problemen bij de inmiddels voorbereide start van de stadsuitbreiding met de aanleg van de Westwijk worden overwonnen en kon het hoge aanlegtempo ook in de jaren daarna worden geëvenaard.

De Westwijk

Reeds in april 1950 had de gemeenteraad besloten zich met de uitbreiding van de woongebieden in Vlaardingen in eerste instantie te willen beperken tot stadsuitbreiding in het oosten en het westen, voordat men zich zou gaan richten op de in het door het architectenbureau Van Tijen en Maaskant in 1949 voltooide uitbreidingsplan aangegeven gebieden gelegen ten noorden van de geprojecteerde rijksweg 20.

Om tijdig zorg te dragen dat de expansie van de stad ongehinderd voortgang kon vinden werd vervolgens op 15 mei 1952 krediet verleend voor de voorbereiding van de aan-

leg volgens het uitbreidingsplan in onderdelen "Westwijk", want hoewel er in de naoorlogse jaren op diverse plaatsen werd gebouwd om de woningnood terug te dringen, was ook het inwoneraantal van de stad begin 1952 tot boven de 50.000 gestegen, waardoor de woningschaarste eerder toe- dan afgenomen was. En ook al waren er bij de Maasboulevard nog bouwterreinen beschikbaar en waren de Babberspolder en de Indische Buurt nog niet volgebouwd, de overtuiging bestond dat, gelet op de bevolkingsaanwas van de afgelopen jaren, de stadsuitbreiding waar mogelijk prioriteit moest hebben.
Hierna kon de planvoorbereiding voor het bouwrijp maken van de desbetreffende gedeelten van de Aalkeet Buitenpolder en Aalkeet Binnenpolder beginnen. Aan de hand van een globale grondbalans werd het aanlegpeil van de wijk vastgesteld en werden plannen ontwikkeld voor de ontpoldering van het gehele gebied en de daarmee samenhangende riolering en bemaling. Op basis van de inmiddels bij gemeentewerken vervaardigde uitwerkingsplannen van het bestemmingsplan "Westwijk" werden de toekomstige ontsluitingswegen uitgezet en werd begonnen met de aanleg van zandbanen, bouwstraten en rioleringen voor het bouwverkeer, waartoe wethouder T. de Bruijn op 20 oktober 1954 de eerste spade in de grond stak. Vervolgens sloeg burgemeester Mr. J. Heusdens op 9 juli 1956 de eerste paal voor de bouw van het eerste complex woningen in de buurt Wetering van de Westwijk.
Ruim een maand later volgde wethouder Walstra met de eerste paal voor de bouw van een complex van 286 woningen en op 5 september opende wethouder Van Minnen aan de Floris de Vijfdelaan de Weteringschool, een opvangschool voor de overbevolkte scholen in het westelijk stadsdeel. Villa's en bungalows verschenen langs de Karel de Grotelaan, herenhuizen aan de Jacoba van Beierenstraat en flats aan de Floris de Vijfdelaan en het daarachter gelegen deel van de buurt Wetering. Eind 1956 werd ook al met woningbouw in de buurt Lage Weide gestart.
Om ervoor te zorgen dat de op verschillende plaatsen in deze buurten gelegen bouwterreinen op tijd bereikbaar waren voor het bouwverkeer, moesten de werkschema's zo goed mogelijk aan elkaar worden aangepast, zodat veelal op diverse plaatsen in het gebied verschillende aannemers tegelijk bezig waren met de aanleg van zandbanen, rioleringen en tijdelijke verhardingen. Ook voor de nutsbedrijven en de PTT was het zaak om tijdig zorg te dragen voor bouwaansluitingen om de bouw op tijd te kunnen starten en vervolgens de nodige kabels en leidingen te leggen om de woningen daarop aan te kunnen sluiten. Na het gereedkomen van de woningen werden de huisaansluitingen op de riolering, de aanleg van de definitieve straten en trottoirs door gemeentewerken in eigen beheer uitgevoerd.
Intussen was nabij de spoorbaan met de bouw van het rioolgemaal in de Westwijk begonnen en werd hard gewerkt aan de aanleg van een verzamelriool met 1,5 m doorsnede in de Dirk de Derdelaan, waarop de riolering van de vier buurten moest gaan afwateren, om daarmee het afvalwater naar het in aanbouw zijnde gemaal af te kunnen voeren. De vereiste grote aanlegdiepte, de slechte grondslag en het gewicht van de zware betonnen leiding waren oorzaak dat hierbij in juli 1957 problemen werden ondervonden, die na het aanbrengen van een grondverbetering konden worden bezworen.
Overtollige grond uit de funderingssleuven en vrijkomende grond bij het graven van de vijvers werd opgeslagen om te kunnen gebruiken bij de aanleg van het in eigen beheer ontworpen centrale park in de Westwijk en de verdere aankleding met groen van de woongebieden. De toenmalige chef onderhoud plantsoenen, D.J. van der Weijden, was geen man voor gedetailleerde ontwerptekeningen, maar wist met een feilloos gevoel voor verhoudingen en een groot inzicht in wat wel en wat niet in de natuur ter plaatse paste, groenvoorzieningen te realiseren, waar we vandaag nog steeds van kunnen genieten.

Burgemeester Heusdens slaat op 9 juli 1956 de eerste paal voor de Westwijk.
(Foto Delta Film, coll. Stadsarchief)

Als medio 1957 de eerste woningen kunnen worden betrokken, ontbreken in de wijk nog winkelvoorzieningen. Om hierin op korte termijn te voorzien, werden tijdelijk in garages in de Van Wesembekestraat noodwinkels gevestigd, die op 13 februari 1958 door wethouder De Bruijn werden geopend. Het zou nog tot mei 1960 duren voor er aan de Floris de Vijfdelaan werd begonnen met de bouw van het eerste definitieve winkelcentrum en nog een jaar langer eer de nieuwe bewoners van de Westwijk er konden gaan winkelen. Het winkelcentrum aan de Dirk de Derdelaan kwam pas eind 1963 gereed.

Het aantal inwoners van Vlaardingen was per 1 januari 1958 gestegen tot ruim 64.000, hetgeen niet alleen, maar wel mede, verband houdt met de verruiming van de wooncapaciteit in de Westwijk. Het betekent dat in de voorafgaande zes jaar een stijging met gemiddeld 2.400 inwoners per jaar had plaats gevonden, een aantal dat in 1959 nog zou worden overtroffen, maar dat daarna weer iets is gaan afnemen. De gemiddelde bevolkingsaanwas per jaar over de gehele naoorlogse periode tot het maximum van ongeveer 82.000 dat in 1972/1973 werd bereikt, bedraagt ca. 1.400.

Bij gemeentewerken werden in die jaren aan de lopende band bestekken geschreven en tekeningen gemaakt voor de aanleg van de bouwstraten en de rioleringen; om de kosten te drukken voornamelijk door jonge MTS'ers (de huidige HTS'ers), zo van school of uit militaire dienst. Na de aanbesteding van het bestek gingen ze naar buiten om toezicht te houden op de uitvoering door de aannemer van het door henzelf voorbereide werk. Uiteraard kregen ze zowel binnen als buiten een goede begeleiding van ervaren technici. Meestal vertrokken ze weer als het werk klaar was, omdat ze met de in Vlaardingen opgedane kennis en ervaring hun positie bij een volgende werkgever konden verbeteren.

Voor het bouwrijp maken, met name voor de aanleg van zandbanen en rioleringen, was veel zand nodig, dat per schip in de Oude Haven werd aangevoerd. Op 19 maart 1958 arriveerde het 100ste schip met zand, waarmee de tot dan toe op deze wijze aangevoerde hoeveelheid zand voor de aanleg van de Westwijk tot 650.000 m3 was gestegen.

Een zeker zo belangrijke gebeurtenis was de inwerkingstelling op 14 oktober 1958 van het nieuwe rioolgemaal Westwijk door de burgemeester, zodat vanaf dat moment het rioolwater van het inmiddels in gebruik zijnde gedeelte van de Westwijk rechtstreeks naar de rivier kon worden afgevoerd en niet meer via het ten westen van de wijk gelegen polderwater behoefde te worden geloosd. De ontpoldering is hiermede feitelijk begonnen.

Kort tevoren was ook al in Zuidbuurt een begin gemaakt met de bouw van woningen en met het begin 1959 door de gemeenteraad genomen besluit om in Hoogkamer 500 woningen volgens het systeem Dura Coignet te gaan bouwen, gingen de bouwerijen zich al heel snel over de gehele wijk uitstrekken. Om het tempo erin te houden, werd gestreefd naar de bouw van woningen in systeembouw. En als dan in september 1959 het besluit wordt genomen om in Zuidbuurt 750 woningen volgens het systeem Larsen en Nielsen te laten bouwen, wordt de druk op gemeentewerken om vóór te blijven op de zich als een inktvlek uitbreidende bouwactiviteiten in de wijk extra opgevoerd.
Inmiddels is dan in Hoogkamer al begonnen met de bouw van een complex woningen voor het pensioenfonds "Progress" (Unilever) terwijl de eerste twee buurten, Wetering en Lage Weide, dan nog lang niet zijn volgebouwd. Zo werd in de eerste helft van 1960 gebouwd in de Gijsbrecht van Amstelstraat en gestart met de bouw van het winkelcomplex aan de Floris de Vijfdelaan.
Bij de aanleg van de belangrijkste ontsluitingswegen van Zuidbuurt en Hoogkamer werd nu ook gebruik gemaakt van de in Vlaardingen niet eerder toegepaste verticale drainages, de z.g. zandpalen[6].
In april 1961 werden aan de Ary Koplaan de eerste geprefabriceerde bouwelementen, afkomstig van de in Maassluis gebouwde nieuwe fabriek van de NV Panagro-Elementum aangevoerd en gemonteerd. Bij graafwerkzaamheden voor een fundering werd een jaar later aan de Ary Koplaan een fundering van een woning uit het Steentijdperk blootgelegd, waarmee kon worden aangetoond dat in het drassige veenland aan de zeearm waaraan Vlaardingen is ontstaan, 4000 jaar geleden ook al mensen woonden.

Naast woningen en winkels verschenen er met de komst van de nieuwe bewoners ook scholen. Een van de meest in het oog springende objecten daaronder vormde de bouw van het gemeentelyceum aan de Claudius Civilislaan, ter vervanging van de oude huisvesting aan de Westhavenkade. De rector viel de eer te beurt om daarvoor op 6 mei 1961 de eerste paal te slaan.

Gemeentewerken is dan inmiddels begonnen met de aanleg van het grote winkelplein aan de Floris de Vijfdelaan. Maar overal elders in de wijk werden nog bouwterreinen ontsloten, zoals aan de Johannes Poststraat, Jacoba van Beierenstraat en Roemer Visscherstraat.
En zo bleef het ook in 1962 doorgaan. De eerder voorgenomen bouw van de woningen volgens het systeem Dura Coignet aan de Van Baerlestraat ging begin januari van start, in augustus gevolgd door de bouw van winkels, flats, garages en een wijkzaal aan de Dr. Wiardi Beckmansingel en in november door woningen aan de Thomas à Kempisstraat.

Overzicht van de bebouwing van de Westwijk.
In de linkerbovenhoek is een gedeelte van de Floris de Vijfdelaan te zien.
(Foto H.W. de Zwart, coll. Stadsarchief)

Maar er is meer nodig voor een leefbare wijk. Zo was o.a. de aanleg van het park tussen de Marnixlaan en de Poeldijkse Wetering in volle gang en werd in 1962 een viertal bruggetjes over de aangelegde vijverpartijen gebouwd.
De gemeenteraad besloot een tweede flatgebouw voor bejaarden te laten bouwen, De Valkenhof, waarvoor op 3 december 1962 aan de Frank van Borselenstraat de eerste paal werd geslagen. Aan de Claudius Civilislaan verrees bovendien het wooncentrum voor bejaarden "De Wetering".
De behoefte aan bouwterrein was daarmee nog niet voorbij. Het jaar 1963 ging voort met eengezinswoningen aan de Roemer Visscherstraat, woningen met garages aan de Datheenstraat, een winkelblok aan de Van Baerlestraat en voorts etagewoningen met garages aan de Coornhertstraat.

Voor de ontsluiting van de wijk vanuit het oosten zijn de Floris de Vijfdelaan, de Marnixlaan en de Ary Koplaan aangelegd en onderling met elkaar verbonden door de Dirk de Derdelaan en de Dr. Wiardi Beckmansingel. Aan de Dirk de Derdelaan werden de winkels medio november 1963 geopend, nadat daar ook een groot parkeerterrein was aangelegd.

Ofschoon er nog voldoende bouwterreinen braak liggen in de Westwijk, heeft gemeentewerken langzamerhand haar werkterrein meer en meer verlegd van de aanleg van de aanvankelijk aangelegde primitieve verhardingen, rioleringen en vijverpartijen naar de definitieve straataanleg en de daaraan met een fraaie groenvoorziening te geven "finishing touch".
Terwijl aan de Dirk de Derdelaan in 1964 nog een flatgebouw in 15 lagen verrees, werd aan de Dr. Wiardi Beckmansingel een supermarkt van Albert Heijn geopend en was daarnaast een begin gemaakt met de bouw van een bedrijfsgarage voor de Automobielbedrijven Hoogenboom NV. Daarna kon aandacht worden besteed aan de afwerking van het tussen de Van Baerlestraat en de Buijs Ballotlaan en de Dr. Wiardi Beckmansingel gelegen terrein. In Hoogkamer verschenen voorts aan de Roemer Visscherstraat nog vijf woonblokken en aan de Karel de Grotelaan werd in september 1964 nog begonnen met de bouw van vier flatgebouwen met zes woonlagen op een onderbouw. Aan de Van Viandenstraat opende wethouder T. de Bruijn tegen het einde van die maand de sportschool van J. van Gorsel.
In het kader van de groenaankleding van de wijk werd voor de eerste maal in Vlaardingen een boomplantdag

voor de schooljeugd georganiseerd. Door 120 leerlingen van openbare scholen uit de omgeving zijn op 2 december 1964 ca. 50 bomen langs de Dr. Wiardi Beckmansingel en de Jacoba van Beierenstraat geplant, waardoor deze aanplant tevens een educatieve betekenis kreeg.
Als dan tenslotte in juni 1965 begonnen is met de bouw van eengezinswoningen aan de Vossiusstraat en eind september de bouw van 4 torenflats aan Boerhaavestraat is gestart, is de woningbouw in de Westwijk vrijwel voltooid.
Tot opluchting van de omwonenden, werd een van de laatste braakliggende terreinen, omsloten door de Planciusstraat, de Van Leeuwenhoekstraat, de Kamerlingh Onnesstraat en de Hugo de Grootstraat in januari 1969 in gebruik genomen voor de bouw van een school voor openbaar lager huishoud- en nijverheidsonderwijs voor meisjes en kreeg daardoor ook een verzorgd aanzien. Wethouder Walstra sloeg diezelfde maand nog een eerste paal voor de bouw van een gemeentelijke sporthal aan de Floris de Vijfdelaan en een week later deed de burgemeester dat voor de bouw van de spoorweghalte Vlaardingen-West, die in mei 1969 in gebruik kon worden genomen en die een aanpassing van het Geuzenplein vereiste.
Er werd in die tijd ook gewerkt aan de aanleg van de heemtuin, die tenslotte gedurende de maand september 1970 ter kennismaking voor het publiek kon worden opengesteld.
Begin april van dat jaar sloeg Wethouder Van der Veen tenslotte de eerste paal voor de bouw van een bejaardenhuis aan de Marnixlaan, de Marnixflat.
Ofschoon hiermee de aanleg van de Westwijk voor gemeentewerken gereed was, zijn er later nog diverse ingrepen gevolgd, zoals de aanleg van vrijliggende fietspaden langs de hoofdontsluitingswegen. Het te onderhouden stadsareaal was met het aanleggen van de Westwijk met rond 200 ha toegenomen.

Organisatie

De explosie aan werk na de Tweede Wereldoorlog en de voortschrijdende techniek vereisten een versterking van het personeelsbestand van gemeentewerken in kwantitatieve, maar ook in kwalitatieve zin en aanpassing van de organisatie van het bedrijf, waartoe in 1948 ook enkele ingenieurs in algemene dienst werden aangesteld.
Bovendien vergde de grote toename van de door gemeentewerken uit te voeren werken ook een modernere aanpak van de verwerking van de daarmee gemoeide kosten, hetgeen resulteerde in de bij besluit van 6 november 1952 door de gemeenteraad aangenomen beheersverordening, waarbij de dienst gemeentewerken ingaande 1 januari 1953 werd gewijzigd in het "bedrijf" gemeentewerken. Het kwam er kortweg op neer dat de tot 1953 gehanteerde sub-boekhouding, waarbij alle geregistreerde kosten ter verwerking werden doorgegeven aan de gemeenteontvanger, werd vervangen door een eigen bedrijfsboekhouding.

De structuur van het bedrijf zag er in het begin van de vijftiger jaren als volgt uit:

J.J. Kolpa	Ir. W.E.A. van Oosterom
directeur	***adj. directeur (sedert 1-7-1949)***

H.Ph. van Diggele,
administratie
H.J. Stahlie,
onderhoudsafdelingen
Ir. W.J. van Schuppen,
algemene dienst
P. Wapenaar,
bouw- en woningtoezicht en hinderwet

Tot de onderhoudsafdelingen behoorden:
de afdeling gebouwen en rioleringen o.l.v. J. den Hoedt, de afdeling plantsoenen o.l.v. D.J. van der Weijden, de afdeling bestratingen o.l.v. R. Martens, de afdeling waterwerken o.l.v. H. van der Houwen, de algemene begraafplaats waar P. Boogaard de scepter zwaaide en het magazijn en de opslagplaats o.l.v. W. van 't Woudt (tot 1-12-1953).
Tot de algemene dienst behoorden de ontwerpafdelingen bouwkunde en weg- en waterbouwkunde.

Op 31 augustus 1953 gaat de chef van bouw- en woningtoezicht, P. Wapenaar, na bijna 40 jaar bij gemeentewerken met pensioen. Een foto van deze gelegenheid toont ook de heer Kolpa nog in volle glorie.

Helaas moest directeur Kolpa enkele malen zijn werk wegens ziekte onderbreken. Van de in 1948 in algemene dienst aangestelde jonge ingenieurs, was Ir. W.E.A. van Oosterom per 1 juli 1949 benoemd tot adjunct-directeur als opvolger van Ir. J.M. van Deutekom. Nadat de directeur vanaf half december 1953 opnieuw genoodzaakt was het ziekbed te houden, overleed hij op 18 augustus 1954. Op 24 augustus werd hij onder grote belangstelling, ondermeer waren burgemeester Mr. J. Heusdens, wethouder T. de Bruijn en Ir. W.E.A. van Oosterom aanwezig, in het crematorium "Westerveld" te Driehuis gecremeerd.

Ir. van Oosterom had hem gedurende zijn ziekte als waarnemend directeur vervangen. De wijze waarop hij dat had gedaan was voor burgemeester en wethouders aanleiding hem een jaar later zonder tegenkandidaten voor te dragen voor directeur. De dan 39-jarige Van Oosterom werd vervolgens met 29 stemmen voor en 1 blanco per 3 november 1955 aangesteld als directeur van gemeente-werken, stadsuitbreiding en gemeentelijke reinigings- en ontsmettingsdienst.
De functie van adjunct-directeur wordt vanaf 9 november 1955 vervuld door H.J. Stahlie, die met zijn op dat moment

Directeur, technische en administratieve ambtenaren van gemeentewerken, samen met de wethouder T. de Bruijn bijeen ter gelegenheid van het afscheid van P. Wapenaar op 1 september 1953

1. Leen Hoogendijk, bouw- en woningtoezicht - 2. Piet L. van Vliet, bouw- en woningtoezicht - 3. D.J. van der Weijden, plantsoenen - 4. Gerrit Kornaat, weg- en waterbouwkunde - 5. H.P. van Diggele, administratie - 6. H.J. Stahlie, onderhoudsafdelingen, na 9 november 1955 adjunct-directeur - 7. Jan van Baalen, toen nog opzichter voor de woningbouw in de Babberspolder - 8. P. Martens, onderhoud bestratingen - 9. J.P. Kousemaker, administratie bouw-en woningtoezicht - 10. H. Langstraat, administratie - 11. L.T. Velthuizen, bouw- en woningtoezicht - 12. Van der Hoest, administratie - 13. M. Schenkel, aanvankelijk opzichter voor de woningbouw in de Babberspolder. - 14. J. den Hoedt, onderhoud gebouwen en rioleringen - 15. A.J. Zwaanswijk, bouw- en woningtoezicht (hinderwet en brandpreventie) - 16. Juffrouw Mostert, correspondentie - 17. H. van der Houwen, waterwerken - 18. ? - 19. J.J. Kolpa, directeur - 20. P. Wapenaar, chef bouw- en woningtoezicht - 21. Mevrouw Wapenaar - 22. Wethouder T. de Bruijn, wethouder van 3 september 1946 tot 4 april 1970

meer dan 39-jarige ervaring bij gemeentewerken voor de nodige kennisoverdracht kan zorgdragen.

De grote druk op gemeentewerken om mede vorm te geven aan de ontwikkeling van de stad en de zorg voor de aanleg van de daarbijbehorende voorzieningen, noodzaakten Van Oosterom het streven naar een tegen deze omvangrijke taak opgewassen personeelsbestand voort te zetten.

Nog vóór het overlijden van de heer Kolpa werd Ir. G. Brouwer aangetrokken, die op 8 maart 1954 in dienst trad. Vervolgens werd per 1 november 1955 K.C. van Waalwijk benoemd tot architect bij gemeentewerken. Hij ging meewerken aan de totstandkoming van een schetsontwerp voor een nieuwe huisvesting aan de Hoflaan, de ontwikkeling van plannen voor een viaduct over de binnenstad en werd belast met het ontwerpen van schoolgebouwen en allerlei andere gemeentelijke projecten voor de uitbreidingsgebieden. Voor het leiding geven aan de afdeling weg- en waterbouwkunde werd per 1 juni 1956 Ir. J.C. Stofberg aangesteld. Ir W.J. van Schuppen kwam daardoor beschikbaar voor de afdeling bouw- en woningtoezicht, opdat deze afdeling in voldoende mate in staat zou blijven de steeds gecompliceerder wordende bouwprojecten over te leggen constructieberekeningen op juistheid en toelaatbaarheid te toetsen aan de geldende voorschriften.

De structuur van het bedrijf medio 1956:

Ir. W.E.A. van Oosterom
directeur

H.J.Stahlie
adjunct directeur

H.Ph van Diggele,
administratie
Ir. G. Brouwer,
uitvoering en onderhoud
K.C. van Waalwijk, arch,
bouwkunde c.a.
Ir. J.C. Stofberg
weg- en waterbouwkunde
Ir. W.J. van Schuppen,
bouw- en woningtoezicht en hinderwet

Ir. W.J. van Schuppen verliet in 1957 het bedrijf voor een carrière bij een bouwonderneming en per 1 april 1957 trad Ir. G. van Tussenbroek in dienst.
Om te voorkomen dat er opnieuw een vacature in de top van het bedrijf zou gaan ontstaan met de pensionering van H.J. Stahlie per 1 maart 1958, werd ik met ingang van 1 februari 1958 aangesteld om de taak van Ir. G. Brouwer als hoofd uitvoering en onderhoud over te kunnen nemen. Brouwer werd met ingang van 10 maart 1958 officieel tot adjunct-directeur benoemd.

Begin 1959 neemt Ir. G. van Tussenbroek ontslag en ruim twee jaar later, per 1 juli 1961 vertrekken Van Oosterom, Van Waalwijk en de bouwkundig ambtenaar M. van Dorp bij gemeentewerken, om samen een zelfstandig ingenieurs- en architecten-bureau te starten. In 1962 sluit zich daar ook de in 1959 vertrokken Van Tussenbroek bij aan en gaat het bureau verder onder de naam Architecten- en Ingenieursbureau Van Waalwijk, Van Oosterom en Van Tussenbroek NV.
Van Oosterom wordt bij gemeentewerken als directeur opgevolgd door Ir. G. Brouwer, waarbij tevens een herverdeling van taken plaats vindt. De functie adjunct directeur vervalt en de technische afdelingen worden opgedeeld in twee hoofdafdelingen, de civieltechnische sector onder mijn leiding en de bouwkundige sector onder L.T. Velthuizen, waarbij ook de per 5 juni 1961 als opvolger voor Van Waalwijk aangetrokken architect G.N. van der Gugten wordt ingedeeld, evenals de op 1 augustus 1960 aangestelde S.J.G. Groot, die de nu vacante functie chef afdeling bouw- en woningtoezicht gaat vervullen.

De structuur wijzigde zich daardoor als volgt:

Ir. G. Brouwer
directeur

H.Ph. van Diggele,
administratie
Ir. J.G. Gerritze,
civieltechnische afdelingen
Ir. C. Breit,
weg- en waterbouwkunde
H. Gort,
bestratingen en rioleringen
H. van der Houwen,
waterwerken
D.J. van der Weijden,
plantsoenen en begraafplaats
G. Vermeer,
magazijn en opslagplaats
L.T. Velthuizen,
bouwkundige afdelingen
G.N. van der Gugten,arch.
bouwkunde
S.J.G. Groot,
bouw- en woningtoezicht
J. van Baalen,
gebouwen en rioolgemalen
L. van der Ende,
landmeten en kartografie

Enkele jaren later vraagt Ir. G. Brouwer per 1 oktober 1965 ontslag als directeur en wordt mij verzocht vanaf die datum als waarnemend directeur op te treden, tot ik vier maanden later, op 3 februari 1966, door de gemeenteraad unaniem tot directeur van gemeentewerken en de gemeentelijke reinigingsdienst wordt benoemd, welke functie ik zal blijven vervullen tot mijn pensionering per 1 januari 1990.

De verdeling van de taken zag er daarna als volgt uit:

Ir. J.G.Gerritze,
directeur

H.Ph. van Diggele,
afdelingen administratie
vacature,
civieltechnische afdelingen
L.T. Velthuizen,
bouwkundige afdelingen

De rest van het schema bleef ongewijzigd.

Op 30 november 1966 nam D.J. van der Weijden afscheid als chef van de afdeling plantsoenen, waarover hij sedert zijn aanstelling bij gemeentewerken op 1 mei 1933 de

De ochtend na de raadsvergadering van 3 februari 1966. (Coll. J.G. Gerritze)

scepter had gezwaaid en in welke functie hij een grote bijdrage had geleverd aan de totstandkoming van de groenvoorzieningen in de stad. Zijn laatste grote karwei was de aanleg van de groenvoorziening van de Westwijk. Voor zijn opvolging was eerder, per 1 december 1964, de tuinarchitect G. Davidse aangesteld, die zijn taak probleemloos en met succes kon overnemen.

De reeds enige tijd om gezondheidsredenen afwezige administrateur H.Ph. van Diggele, verliet het bedrijf in 1967 definitief. De functie-inhoud werd, inspelend op de gegroeide behoefte, uitgebreid door de nieuwe functionaris in te schakelen bij het economisch aspect bij deze taakuitvoering en per 1 november 1967 trad de eerste administrateur-econoom in dienst. Deze bleef echter slechts kort in dienst, omdat zijn oude werkgever vanwege ernstige problemen bij zijn organisatie een beroep op de gemeente deed om hem met zijn instemming in zijn oude functie terug te laten keren. Dit verzoek werd na overleg met hem ingewilligd en vervolgens werd per 1 december 1968 in deze vacature H.J.M. van Marwijk aangesteld, die zich in deze functie al snel als een vis in het water voelde.
Met de pensionering van het hoofd van de Havendienst en het Marktwezen werden in 1968 de havenbeambten en de administratie van de havendienst om praktische redenen naar gemeentewerken overgeheveld, terwijl de ambtenaar van het marktwezen ondergebracht werd bij de reinigings- en ontsmettingsdienst. De Havendienst en het Marktwezen werd als zelfstandige dienst per 1 juli 1969 opgeheven.

Eind 1969 werd de financiële administratie van de gemeentelijke reinigings- en ontsmettingsdienst geïncorporeerd in de administratie van gemeentewerken, zodat deze met ingang van 1 januari 1970 op de nieuwe boekhoudapparatuur van gemeentewerken kon worden verwerkt.

Met de samenvoeging van de secretarieafdelingen 'eigendommen en bedrijven' en 'stadsontwikkeling' met ingang van 1 juli 1970, mede als gevolg van het onverwacht overlijden van de chef van eerstgenoemde afdeling, de heer J. Leunis, werd ook de administratie van het grondbedrijf ondergebracht bij gemeentewerken.

De huisvesting

Weliswaar werd in 1951 onder leiding van de heer Kolpa, gelijktijdig met een nieuwe brandweerkazerne met slangentoren, kantoren voor de brandweer en de ziekendienst, de bouw van een nieuw gebouwencomplex voor de reinigings- en ontsmettingsdienst met kantoor, garage, werkplaats, schaft- en kleedlokaal met kelders en een dienstwoning aan de Hoflaan gerealiseerd en werd vervolgens aansluitend daarop in 1953/5 in verband met de toegenomen werkzaamheden een nieuw complex werkplaatsen met bovenwoningen voor de gemeentelijke energie- en waterleidingbedrijven gebouwd, maar gemeentewerken zelf was nog steeds gehuisvest in het oude stadstimmerhuis aan de Markt. Ofschoon daaraan in 1941 uitbreiding was gegeven met de voormalige stadsschool om de toename van het personeelsbestand als gevolg van de annexatie van Vlaardinger-Ambacht en de bouw van de semi-permanente woningen in de Babberspolder op te kunnen vangen, vereiste de explosieve ontwikkeling van de stad na de Tweede Wereldoorlog een zodanige uitbreiding van het bedrijf, dat het complex onvoldoende plaats bood aan het daarin samengeperste personeelsbestand.
Wethouder T. de Bruijn merkte in 1955 bij de benoeming van Ir. W.E.A. van Oosterom tot directeur op, dat gemeentewerken als gevolg van de ontwikkeling van de stad sinds 1946 een uitbreiding met ca 100 personeelsleden had gekregen en in 1955 ca 250 personeelsleden omvatte, waardoor het in 1941 met de Stadsschool uitgebreide onderkomen aan de Markt veel weg had van een labyrint, dat aan alle kanten uit zijn voegen barstte. Hij zinspeelde erop dat ook voor gemeentewerken een nieuw gebouw aan de Hoflaan zou moeten worden opgetrokken bij de opslagplaats.
De chef afdeling plantsoenen, D.J. van der Weijden, had met zijn assistent M.C. Alers (later chef plantsoenen gemeente Maassluis) onderdak in een klein onderkomen in 't Hof en P. Boogaart, opzichter van de algemene begraafplaats, woonde en werkte bij zijn werkplek aan het Emaus.
De afdeling onderhoud waterwerken was ondergebracht in het wachthuisje en een nissenhut, dichtbij de havens, de keersluis en de Prinses Julianabrug.
Inmiddels was er al onderzoek gedaan om tot een nieuwe huisvesting te komen aan de Hoflaan, aansluitende op de bedrijfsgebouwen van de gemeentelijke energiebedrijven en tegenover de opslagplaats.
Besloten werd bij het ontwerpen van een geheel nieuwe

vestiging voor de kantoren en tekenkamers van gemeentewerken, daarmee tevens te voorzien in de behoefte aan kantoorruimte voor de directie en administratie van de energie- en waterleidingbedrijven, die nog gehuisvest waren in het oude kantoor aan de overkant van de Hoflaan, ten noorden van het door Van Neerbos gebruikte gebouw, Hoflaan 32.
Na een uitgebreid onderzoek om tot een goede functionele indeling te komen, kwam vervolgens onder leiding van de heren Van Waalwijk en Van Oosterom een schetsontwerp met maquette voor de nieuwbouw tot stand.

Medio 1958 besloot de gemeenteraad krediet te verlenen voor het bestekklaar maken van de plannen voor de bouw van kantoorpanden voor het bedrijf gemeentewerken en de gemeentelijke energie- en waterleidingbedrijven aan de Hoflaan, aansluitend op de daar eerder gerealiseerde nieuwbouw voor de gemeentelijke reinigings- en ontsmettingsdienst, de brandweer en de G.G.D, en het in 1955 voltooide complex werkplaatsen met bovenwoningen van de energie- en waterleidingbedrijven.
Hiervoor was het terrein beschikbaar waar eerder de directeurswoning en de gashouder van de GEWB hadden gestaan.

Omdat niet te verwachten viel dat de inmiddels voorgenomen bouw van een nieuw kantoor aan de Hoflaan op korte termijn zou kunnen worden gerealiseerd, werd in de loop van 1958, om in de hoogste nood te voorzien, voor de tekenkamer van de afdeling weg- en waterbouwkunde tijdelijk onderdak gevonden in een ruimte boven de aan de binnenplaats grenzende fietsenstalling, moeilijk toegankelijk via een steile trap. Maar het bood enige verruiming voor de op de eerste etage van het kantoor aan de Markt gehuisveste afdeling bouwkunde.
Deze tijdelijke "oplossing" van het ruimtegebrek bleek echter al snel totaal onvoldoende en ongeschikt, zodat uitgezien moest worden naar een betere en ruimere opvang van de tekenkamers. Tenslotte werden deze met de lichtdrukkerij in 1960 ondergebracht in een L-vormige houten directiekeet, die achter de garage van de gemeentelijke reinigingsdienst werd geplaatst.
Inmiddels was gebleken, dat voor het uitzetten en in kaart brengen van de infrastructuur en de uit te geven bouwpercelen een afzonderlijke afdeling 'landmeten en kartografie' nodig was. De afdeling moest beschikken over bijzondere vakkennis en instrumentaria op dit gebied en onder deskundige leiding staan. De met deze opzet in 1959 belaste ambtenaar, L. van der Ende, was aanvankelijk gehuisvest bij de afdeling weg- en waterbouwkunde, maar kreeg al snel een eigen optrekje boven het kantoor van de gemeentelijke reinigingsdienst aan de Hoflaan.

Een periode van overleg tussen de directeur gemeentewerken Ir. W.E.A. van Oosterom en de directeur van de energie- en waterleidingbedrijven Ir. L.A. Bakker, omtrent de details en besprekingen met de wethouders De Bruijn en Walstra, die respectievelijk de portefeuilles voor openbare werken en het energie- en waterleidingbedrijf beheerden, volgde. Dit resulteerde in een gezamenlijk schrijven van beide directeuren aan burgemeester en wethouders, waarin zij een nader uitgewerkt plan met gespecificeerde raming van de bouwkosten, alsmede de maquette van het gebouw aan het college aanboden. Op basis hiervan werden door de gemeenteraad bij besluit van 7 april 1960 kredieten voor de bouw en inrichting tot bijna *f* 4.000.000,- gevoteerd voor de bouw, verlichting, verwarming, liften, meubilair en verdere inrichtingskosten.
De goedkeuring van dit raadsbesluit werd bij besluit van 23 oktober 1961 door GS verleend, waarna de vereiste rijksgoedkeuring werd aangevraagd.

Een half jaar later, in april 1962, werd hierop van het ministerie van economische zaken als antwoord ontvangen dat, met name voor het gedeelte van het energiebedrijf, het alleen mogelijk zou zijn op korte termijn rijksgoedkeuring te verlenen indien het "essentiële productiegebouwen zou betreffen, waarbij de energievoorziening of de veiligheid zodanig betrokken is, dat een achterwege laten van de bouw funeste gevolgen zou hebben" en dat was, naar de mening van de betreffende instantie, niet het geval.

Met deze uitspraak moesten de plannen voor het nieuwe kantoorgebouw voorlopig in de ijskast. Het zou nog zeven jaar duren voordat de plannen opnieuw ter tafel konden worden gebracht. Ir. Bakker zou dat moment echter niet meer in zijn diensttijd meemaken, want hij werd 12 mei 1966 gepensioneerd. Hetzelfde geldt in wezen voor Ir. Van Oosterom, die medio 1961 vertrok en zijn opvolger Ir. Brouwer, die per 1 oktober 1965 opstapte.

Begin 1962 kreeg gemeentewerken de beschikking over het gebouw Hoflaan 32, dat aanvankelijk deel had uitgemaakt van de gemeentelijke gasfabriek. De gemeenteraad had echter op 1 juli 1947 besloten de fabriek te sluiten en het gas voortaan van Rotterdam te betrekken. Daarna was het gebouw door de gemeente voor opslag aan de bouwmaterialenhandel van Van Neerbos verhuurd. Toen Van Neerbos later een nieuwe vestiging had betrokken aan de Parallelweg, de latere Deltaweg, stond het gebouw aan de Hoflaan weer leeg. Gelet op de gunstige situatie vlakbij de opslagplaats en het geprojecteerde nieuwe kantoorgebouw en mede gezien de bekrompen huisvesting van het magazijn en de werkplaats aan de Markt, werden magazijn en timmerwerkplaats in de loop van 1962 daarheen verplaatst.

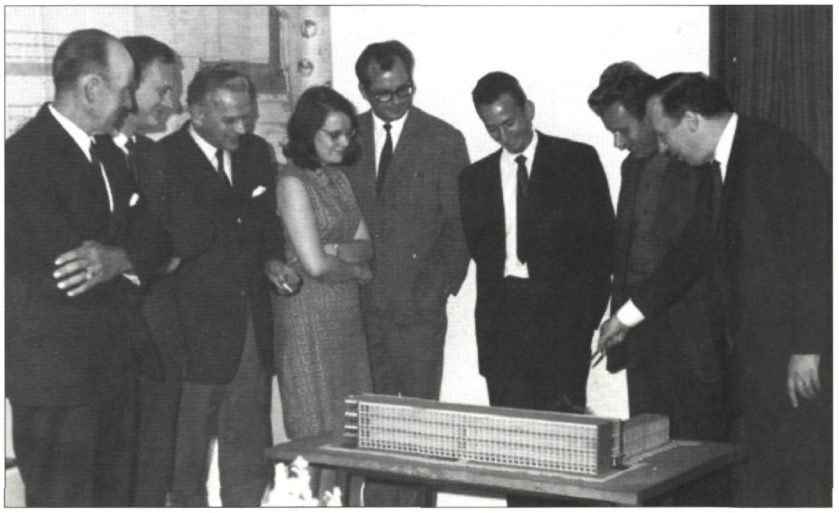
Voor de huisvesting van de afdeling plantsoenen werd in 1967 toestemming verkregen om de voormalige lighal aan de Hofsingel te verbouwen tot kantoor en tekenkamer en werd voorts krediet verleend voor de bouw van een bedrijfsgebouw voor het onderhoud aan de maaimachines, trekkers etc.

Geheel onverwacht werd 13 januari 1967 bericht ontvangen dat de rijksgoedkeuring voor de bouw van het nieuwe kantoorgebouw aan de Hoflaan voor gemeentewerken en de gemeentelijke energie- en waterleidingbedrijven in het 2e kwartaal van 1967 tegemoet kon worden gezien.
Het was de hoogste tijd. De in 1959 opgerichte afdeling landmeten en kartografie was inmiddels uitgegroeid tot acht personen, waarvan er een zestal in een houten keet aan de Reigerlaan waren gehuisvest, terwijl er nog twee in de kleine ruimte boven het kantoor van de reinigingsdienst aan de Hoflaan werkten, waar ook de kostbare en vrij omvangrijke apparatuur stond opgesteld. De afdeling, die in nauwe samenwerking met het kadaster haar taak verrichtte, kon met deze bezetting nog maar nauwelijks voldoen aan de vele opdrachten, onder meer tot vervaardiging van kaartmateriaal en voor uitmeting van de bouwpercelen in de nieuwe woon- en industriegebieden van de stad. De afdelingen bouwkunde en weg- en waterbouwkunde bevonden zich nog in de houten keet achter de garage van de reinigingsdienst, waarheen ze in 1960 waren verhuisd.

Aangezien er bij de energie- en waterleidingbedrijven en bij gemeentewerken inmiddels nieuwe directies waren aangetreden en wijzigingen en uitbreidingen hadden plaats gevonden, moesten de bouwplannen voor het nieuwe kantoorgebouw opnieuw worden bezien en aangepast aan de gewijzigde omstandigheden. De bouw- en inrichtingskosten werden nader geraamd op *f* 6.300.000,-. Besloten werd de aanbesteding en uitvoering op te dragen aan het Ingenieurs- en Architectenbureau Van Waalwijk, Van Oosterom en Van Tussenbroek, dat destijds, nog in gemeentedienst, het oorspronkelijke plan had gemaakt. Een aanvullend krediet was in verband met de sinds 1960 gestegen lonen en prijzen onontkoombaar en werd bij besluit van 3 mei 1968 door de gemeenteraad beschikbaar gesteld.

De medezeggenschapscommissies van beide bedrijven werden ingeschakeld en op 25 juni 1968 volgde de aanbesteding. Hierbij kwam de NV Aannemingsbedrijf v/h Fa. Schroot & Co te Schiedam als laagste uit de bus en kreeg de opdracht. Op 9 september 1968 sloeg de burgemeester de eerste paal.

Ruim een jaar na het slaan van de eerste paal, kon wethouder Van der Veen op 21 november 1969 de vlag bij het in aanbouw zijnde kantoorgebouw voor gemeentewerken en de gemeentelijke energie- en waterleidingbedrijven hijsen, in verband met het bereiken van het hoogste punt.
Op 19 oktober 1970 betrok gemeentewerken het nieuwe gebouw, waarna op 16 november 1970 het energie- en waterleidingbedrijf volgde. De officiële opening en overdracht aan de beide directeuren door burgemeester Mr. J. Heusdens, vond plaats op 21 januari 1971.
Ten behoeve van de opening was op het achter het gebouw gelegen parkeerterrein van gemeentewerken een grote, door de afdeling plantsoenen met groen en bloemen versierde tent geplaatst, die plaats bood aan 250 genodigden en die in verbinding stond met de toegangen van het gebouw aan de achterzijde. Het werd een geweldige happening voor beide bedrijven. Ook wethouder T. de Bruijn, die op 24 april 1970 ontslag had genomen als lid van de gemeenteraad, maar die zich door de jaren heen voor de totstandkoming van deze nieuwe behuizing had ingespannen, ontbrak niet, evenmin als zijn collega, wethouder G. Walstra, die tot het aftreden van de oude gemeenteraad op 27 augustus 1970 wethouder voor de energie- en waterleidingbedrijven was geweest.

De medezeggenschapscommissie bespreekt de plannen voor de nieuwbouw. Van l. naar r.: A.W. Verdel, H. Gort, H. Langstraat, Mej. Van Moolenbroek (secr), A.W. Neele, J.J. van der Have, J. van der Velden en Ir. Gerritze (voorz)
(Coll. J.G. Gerritze)

De heren praten na over het slaan van de eerste paal voor het nieuwe kantoorgebouw, 9 september 1968. Van l. naar r.: directielid Aannemingsbedrijf v/h Fa. Schroot & Co., ir. J.G. Gerritze, architect Van Tussenbroek, ir. G.B. Meijer en burgemeester Heusdens.
(Foto H.M.C. van den Berg, coll. Stadsarchief).

Nadat het kantoor aan de westzijde van de Hoflaan eind 1970 door de energie- en waterleidingbedrijven, na de verhuizing naar de nieuwbouw aan de overzijde, was ontruimd, kon de schilderswerkplaats in 1971 als laatste onderdeel van gemeentewerken uit het pand aan de Markt naar dit voor hen ingerichte onderkomen worden verplaatst.

De nieuwbouw aan de Hoflaan, eind 1970.
(Coll. J.G. Gerritze)

En daarmee was bereikt waar al jaren naar werd gestreefd: een behoorlijk onderkomen voor het hele bedrijf, geconcentreerd aan de Hoflaan en directe omgeving. Bovendien werd daardoor de als gevolg van de verspreide ligging ernstig verstoorde onderlinge communicatie hersteld.
Later werd de onderlinge bereikbaarheid nog verder verbeterd met de ingebruikneming van moderne communicatieapparatuur, waardoor opzichters en reparatieploegen overal in de stad met elkaar in contact konden treden.

Nadat al eerder, in 1989, de verhuizing van de werkplaatsen, opslagplaats en magazijn naar de Burgemeester Heusdenslaan heeft plaats gevonden en de langs de Oostzijde van het Buizengat gelegen terreinen werden ontruimd ten behoeve van de aldaar voorgenomen woningbouw, is inmiddels voor dat doel ook al een groot deel van de overheidsgebouwen staande ten noorden van het Hof en aan de oostkant van de Hoflaan, gesloopt en zal het niet lang meer duren of het destijds nieuwe kantoorgebouw, dat inmiddels volledig in gebruik is bij de Dienst Stadswerk, zal worden afgebroken.

Noten

1 Ontleend aan: "De familie Van der Snoek. Een eeuw stadsfabriek te Vlaardingen 1789-1895" door H.J. Luth in het Jubileumboek van de Nederlandse Genealogische Vereniging, afd. Delfland, Delft 2001.

2 In wezen werden de stadsarchitect met zijn medewerkers dus gehuisvest in de lokalen van de in 1877 opgeheven "Stadsarmenschool" aan de Westhavenkade, tegenover de Rijkestraat. Op die lokatie was aanvankelijk de particuliere school van de heer Polderman gevestigd, die in 1839 tot openbare school werd gemaakt en bestemd werd voor "onvermogenden niet-bedeelden".

3 Kosten ƒ 1.000,-, waarvoor de raadsleden de benodigde gelden in de vorm van een renteloos voorschot verschaften, om het evenwicht van de stedelijke financiën niet te verstoren!

4 In de notulen van de vergadering van de vroedschap van 23 januari 1749 wordt vermeld dat:

"gecommitteerde Heeren nogh aan de Heeren Vroedschappen kennisse geven, dat sij mede ingevolge hare commissie hebben gekogt het huys van de kinderen en erfgenamen van de wede wijle Sinjr Bastiaan van der Starre, staande aan de Oostzijde van de Omring van de Kerck (Markt) binnen deser stede voor een somme van een en twintig hondert vijftig gulden en een ducaton ten eijnde om geaproprieert te werden tot een Stadsschool".

De school werd in 1839 vervangen door het gebouw dat nu nog daar aanwezig is. Dit gebouw, onder de benaming "Stadsschool", werd de 26ste november 1842 in gebruik genomen. De school kwam zo zeer tot bloei dat ze spoedig te klein werd en enkele dependances werden gesticht, o.a. in de oude parochiale school op de hoek Markt / Schoolstraat en in een huis op de hoek van de Blokmakerssteeg en de Hoogstraat nr 175. De toestand werd echter onhoudbaar en door de schoolopziener werd op verbetering aangedrongen, waarna aan de Kortedijk een tweede school voor minvermogenden werd gesticht, de Willemsschool (Kortedijk 51). Ook deze beide scholen bleken spoedig weer te klein zodat er nieuwe scholen gebouwd moesten worden.

5 Directeur Kolpa zou de voltooiing van de zwembaden niet meer meemaken, maar in de raadsvergadering van 7 september 1954 werd besloten het bad naar hem te vernoemen.

6 Door de belasting met zandbanen voor de wegaanleg, wordt het onderliggende veenpakket slechts heel langzaam samengeperst omdat het daarin aanwezige water slechts moeizaam kan ontwijken. Door verticale zandpalen te boren kan het water gemakkelijker worden afgevoerd en hoewel de zetting er niet door wordt voorkomen kan de periode waarin die plaats vindt aanzienlijk worden bekort.

Bronnen

Archivalia:

Stadsarchief Vlaardingen, Archief Stadsbestuur Vlaardingen tot 1813 (ASV), inv.nr. 38: Resolutieregister van de Heeren van de Weth, 1739-1750 (betreft vergadering d.d. 8 oktober 1742).

Ibidem, inv.nr. 105: Rekeningen van de Thesauriers, 1573-1592 (betreft de stadsrekeningen van 1578/1579, 1589 en 1591).

Stadsarchief Vlaardingen, Notariële Archieven Vlaardingen, inv.nr. 60, akte nr. 71 (betreft boedelinventaris van Jacob van Schie d.d. 24 januari 1784).

Stadsarchief Vlaardingen, Archief Dienst Gemeentewerken Vlaardingen (1860)1896-1954(1960), inv.nr. 1: Jaarverslagen 1902-1941, en Archief Dienst Gemeentewerken Vlaardingen 1955-1980, dozen nrs. 159-160: Jaarverslagen 1960-1990 (aanvulling).

Literatuur:

N. Japikse, Persoonlijkheden in het koninkrijk der Nederlanden in woord en beeld. [S.l.], 1938.

C. Keizer, Geschiedenis van het stadhuis van Vlaardingen. Vlaardingen, 1963.

H.J. Luth, 'De familie Van der Snoek : een eeuw 'Stadsfabriek' te Vlaardingen (1789-1895)', in: Jubileumboek van de Nederlandse Genealogische Vereniging afdeling Delfland (Delft, 2001), p. 9-19.

Theo J. Poelstra, Binnen deeser stede Vlaerdinghe : schets van de geschiedenis van Vlaardingen. Vlaardingen, 1987.

C. Scheffer en A.F.J. Niemeijer, Architectuur en stedebouw in Zuid-Holland 1850-1945. Zwolle, 1996. Monumenten Inventarisatie Project deel 15, van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg.

Matthijs A. Struijs, 'Het Verkooplokaal : 'Onze massieve wolkenkrabber'', in: M.P. Zuydgeest en J. Borsboom, m.m.v. J. van den Berg, Vlaardingen toen (Zaltbommel, 2001), p. 16-26.

Diverse kronieken van Vlaardingen.

Diverse artikelen uit de Nieuwe Vlaardingsche Courant (Collectie Stadsarchief Vlaardingen).

Tenslotte:

Gaarne betuig ik mijn dank aan de dames van het Stadsarchief, die mij de nodige stukken wilden verschaffen, die mij bij het opstellen van deze bijdrage van pas kwamen.